

DE LNV COMMUNITY

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) staat voor een aantal grote uitdagingen die veel impact hebben op de maatschappij. Ontwikkelingen als verduurzaming van de landbouw en versterking van de natuur raken boeren in het hele land. Daarom vindt LNV het belangrijk om direct met boeren te communiceren over (nieuw) beleid en te horen wat er speelt in de praktijk.

In 2019 is het ministerie gestart met de 'LNV Community'. In deze community zitten circa 200 akkerbouwers, tuinders en veehouders die willen meedenken over het beleid van LNV. Via de LNV Community wil het ministerie meer inzicht krijgen in de leefwereld van individuele ondernemers. Met deze kennis kan het ministerie (communicatie over) beleid beter laten aansluiten op de boerenpraktijk.

Communityleden kunnen geregeld reageren op vragen van LNV en ook zelf onderwerpen aandragen voor gesprek. Bij de selectie van deelnemers is gelet op het vormen van een diverse groep boeren uit verschillende sectoren. Bij de selectie is zoveel mogelijk gespreid op regio, bedrijfsgrootte, afzetmarkt, leeftijd en geslacht.

De LNV Community is een besloten platform voor kwalitatief (niet cijfermatig) onderzoek met een beperkt deelnemersaantal. Het gaat bij kwalitatief onderzoek juist om het 'waarom' en 'hoe' om zo beter te begrijpen wat mensen motiveert en activeert. De resultaten van kwalitatief onderzoek zijn indicatief van aard en geven richting aan denken. Ze zijn niet één op één te extrapoleren naar de gehele doelgroep.

EINDRAPPORT

MWM²
experts in luisteren

In de periode van januari t/m december 2022 hebben 6 onderzoeken plaatsgevonden. Daarbij zijn de volgende thema's aan bod gekomen:

- [Subsidieregeling](#)
- [Eerste reactie op coalitieakkoord](#)
- [AgroSecure cybersecurityscan](#)
- [Maatwerkeraanpak](#)
- [Eerste reactie op Kamerbrieven](#)
- [Leefbaarheid platteland](#)

Dit eindrapport geeft een overzicht van de belangrijkste inzichten uit de onderzoeken. Klik op het thema om direct naar de betreffende onderzoeksrapportage te gaan.

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

MWM²
experts in luisteren

De boer centraal bij het openstellen van subsidies

Hoe kan LNV bij openstellingen van subsidies op het gebied van verduurzaming beter aansluiten op de praktijk van de agrariër?

Rapportage Subsidieregelingen LNV community

PM34225

24 februari 2022

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

ACHTERGROND

De boer centraal bij subsidieregelingen

LNV zou in de subsidies die zij aanbieden graag meer redeneren vanuit de agrariër. Specifiek op het gebied van verduurzaming bieden onder meer het ministerie van LNV/RVO en de provincies verschillende subsidies aan. Bij deze subsidieregelingen zijn de beleidsdoelen het startpunt. LNV/RVO willen bij het openstellen van regelingen meer vraaggericht gaan werken.

In kaart brengen van afwegingen en behoeften bij het openstellen van subsidieregelingen

Om dit te bereiken wil LNV graag meer zicht krijgen op de behoeften van de agrariër en zijn dagelijkse praktijk. Met die inzichten kan LNV de procedure voor het aanvragen van subsidies verbeteren.

ONDERZOEKSVRAGEN

Bij dit onderzoek staan de volgende vragen centraal.

De hoofdvraag is: Hoe kan LNV bij het openstellen van subsidieregelingen op het gebied van verduurzaming* beter aansluiten op de behoeften en dagelijkse praktijk van de agrariër?

**Onder verduurzaming verstaan we in dit onderzoek het verbeteren van de water- en bodemkwaliteit, stikstofreductie, tegengaan van klimaatverandering en verbeteren van de biodiversiteit.*

Deze vraag splitsen we uit in de volgende deelvragen:

- Welke afwegingen maken boeren bij het realiseren van hun doelen en ambities op het gebied van duurzaamheid, binnen de geldende wetgeving?
- Welke verbeteringen kunnen LNV/RVO/provincies doorvoeren in het aanvraagproces van subsidies en regelingen? We splitsen dit uit in drie soorten verbeterkansen:
 - -Hoe kan het proces van subsidieaanvraag beter aansluiten op de dagelijkse praktijk van de boer?
 - Hoe kan het taalgebruik optimaal aansluiten? Met andere woorden: welk taalgebruik zou LNV moeten vermijden?
 - Welke inhoudelijke vragen stellen de boeren zichzelf of de adviseurs?

Onderzoeksverantwoording

Opzet en deelnemers ‘Subsidieregelingen’

Wat kan je met de inzichten uit dit rapport?

Online community onderzoek is een vorm van kwalitatief onderzoek. Bij kwalitatief onderzoek staat het ophalen van verschillende meningen en ervaringen en het duiden hiervan centraal. Opdrachtgevers gebruiken dit type onderzoek om een breed beeld te krijgen van de verschillende invalshoeken die betrokkenen hebben op een bepaald thema. Deze holistische kijk werkt inspirerend, geeft aanleiding om discussies te voeren en zorgt ervoor dat afwijkende meningen ook de aandacht krijgen. Vanwege de relatief lage aantallen respondenten is kwalitatief onderzoek niet geschikt om uitspraken te doen over percentages van een populatie of te extrapoleren naar de hele populatie.

Methode

 > Online community
Onderzoek

 > 1 Discussietopic
1 individuele discussie
2 vragenlijsten

Doelgroep & steekproef

 > Alle 200
communityleden

 > 92 communityleden
deelgenomen

Veldwerk

 > 13 december 2021
t/m 25 januari 2022

 > 208 posts

Conclusies (1/2)

Behoefte aan minder complexe subsidieaanvragen

Subsidie is een stimulans voor een bestaande motivatie, geen startpunt voor de meeste boeren

Boeren hebben over het algemeen een ondernemersmentaliteit. Dit betekent dat ze bij verduurzaming van hun bedrijf niet alleen handelen vanuit een ideële motivatie, maar ook in acht nemen of een maatregel toekomstbestendig en rendabel is. Een subsidie kan hieraan bijdragen, maar in eerste instantie moet de ondernemer zelf geloven in zowel het (beleids)doel als in het verdienmodel van de verduurzaming.

Bij het aanvragen van subsidies hebben boeren behoefte aan zekerheid en autonomie

De wereld van subsidieaanvragen is voor veel boeren die hebben meegedaan aan het onderzoek complex. Zij ervaren moeite op verschillende momenten in de aanvraagprocedure: bij het inschatten of ze in aanmerking komen; bij het doen van de aanvraag zelf en er heerst angst dat hun aanvraag op een kleine fout wordt afgewezen. De behoeften die in dit proces een rol spelen zijn zekerheid en onafhankelijkheid.

- Boeren geven aan dat zij met name geholpen zouden zijn bij minder complexe aanvraagprocedures. Minder complex betekent voor hen: duidelijkheid in het proces, eenduidig te interpreteren regels en makkelijker taalgebruik. Het uitgangspunt dat zij hanteren is dat elke boer de aanvraag zou moeten kunnen doen, zonder tussenkomst van een adviseur, zodat zij hun onafhankelijkheid kunnen behouden en zekerheid hebben over de uitkomst van de aanvraag. Een minder complexe aanvraag vertaalt zich ook in minder tijd die ze eraan hoeven te besteden.
- Door de huidige complexiteit zien we dat veel boeren behoefte hebben aan bevestiging en zekerheid. Op dit moment vervullen boeren deze behoefte vaak door het inschakelen van een adviseur, vanwege diens proceskennis. Maar een vast contactpersoon binnen LNV zou voor boeren een adviseur idealiter overbodig maken. Zij willen graag iemand die in de aanvraagperiode kan fungeren als een 'sparringspartner' om in te schatten of de boer aanmerking komt, afwijzingen op een vormfout kan voorkomen door de aanvraag te checken en die tijdens een project bij voortschrijdend inzicht mee kan denken.

Conclusies (2/2)

Aansluiting op dagelijkse praktijk van de boer

Ook vertrouwen gewenst om zelf de aansluiting met de praktijk te kunnen waarborgen

Ook willen de boeren het vertrouwen krijgen om de subsidie zodanig in te zetten, dat de ondernemer de financiële middelen optimaal kan inzetten in zijn dagelijkse praktijk. LNV kan dit uitgangspunt meer uitdragen in de gestelde eisen bij een openstelling, bijvoorbeeld door meer vrijheid te geven in de inzet van middelen of door de minimum investeringsbedragen te verlagen. Op die manier verwachten boeren dat innovatieve ideeën meer kans krijgen.

Bredere openstelling die rekening houdt met de drukke periodes voor de boer geven het signaal dat LNV de praktijk van de boer kent

Veel boeren geven aan dat de timing van openstellingen belangrijk is. In de wintermaanden is er ten eerste meer ruimte om bezig te zijn met ideeën voor verduurzamingsmaatregelen voor het bedrijf. Bovendien is er meer gelegenheid voor het aanvragen van de subsidies.

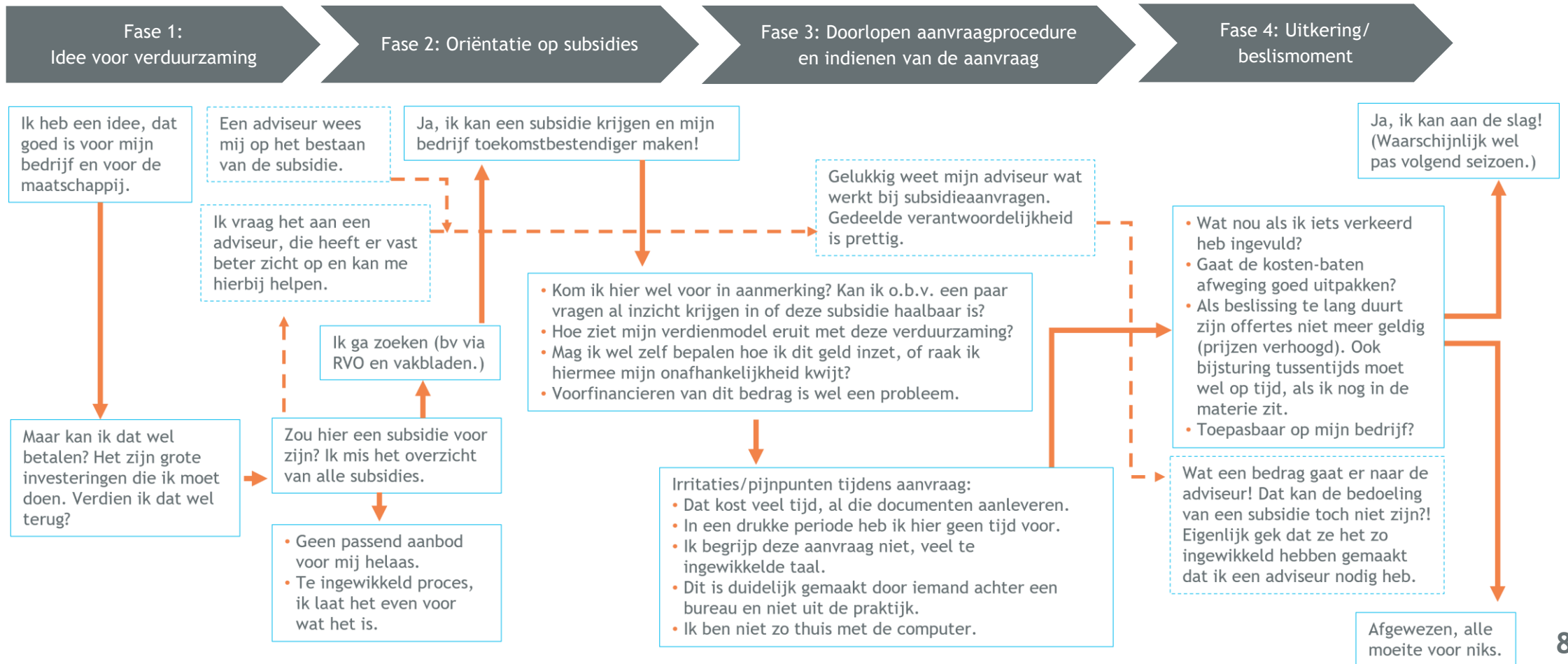
Behoeftte aan tijdige en overzichtelijke informatie over subsidies en openstellingen

Eveneens noemen boeren die meededen aan het onderzoek dat het belangrijk is om iedereen tegelijkertijd en ruim op tijd te informeren over openstellingen, zodat alle boeren de gelegenheid hebben om zich hierop te oriënteren. De informatievoorziening over subsidies en openstellingen is voor ongeveer de helft van de boeren die meededen aan het onderzoek problematisch. Zij ervaren de informatie als versnipperd en daardoor missen zij het overzicht van de subsidies en hebben ze het gevoel niet op de hoogte te zijn. Zij zien graag één platform waar zij overzicht krijgen van alle subsidies en openstellingen.

Resultaten

Klantreis bij het aanvragen van subsidies

Op basis van de ervaringen van de boeren die hebben meegepraat is een klantreis opgesteld voor het doen van een subsidieaanvraag. In deze klantreis onderscheiden we 4 fases: het idee voor een verduurzaming, de oriëntatie op subsidies, het doorlopen van een aanvraagprocedure en het indienen van de aanvraag en tot slot het beslismoment met al dan niet de uitkering van de subsidie. De huidige situatie wordt in de volgende slides per fase weergegeven.

Fase 1:
Idee voor verduurzaming

Fase 2: Oriëntatie op
subsidiës

Fase 3: Doorlopen aanvraagprocedure en
indienen van de aanvraag

Fase 4:
Uitkering/
beslismoment

Idee tot verduurzaming komt veelal voort uit eigen motivatie, niet vanuit beschikbaarheid subsidie

Aanleiding van idee tot verduurzaming via zowel formele informatiekanalen als via bekenden

Boeren komen op veel verschillende manieren op het idee van verduurzaming. Soms horen ze hierover via bronnen als vakbladen en internet. Ook via collega-boeren en bekenden raken zij gemotiveerd voor een verduurzaming in hun bedrijf.

Plan tot verduurzaming vormt aanleiding aanvraag, niet het bestaan van de subsidie zelf

De meeste boeren die meegepraat hebben geven aan dat de subsidie zelf niet de initiële motivatie vormde om een verduurzaming door te voeren. De meeste boeren waren al van plan te verduurzamen en hebben hier een intrinsieke motivatie voor. Een kleine meerderheid zegt dat de wens tot verduurzaming vanuit henzelf komt. Een kleiner deel geeft aan dat verduurzaming als een verplichting voelt.

Voor ongeveer een kwart van de boeren was het bestaan van de subsidie wel hetgeen dat hen op het idee bracht een onderdeel van hun bedrijf te verduurzamen.

MWM²
experts in luisteren

Quote - Geen ondernemer gaat investeren omdat er subsidie is. Ondernemers gaan niet investeren als er geen draagvlak is voor het beleid (subsidie of niet).

Veel informatie beschikbaar, maar weinig overzichtelijk

Boeren gebruiken veel verschillende informatiebronnen om zich te oriënteren op subsidies

De belangrijkste informatiebronnen tijdens de oriëntatiefase zijn de website of nieuwsbrief van RVO, informatie uit vakbladen en vakliteratuur. Daarnaast raadplegen de boeren ook veel verschillende andere bronnen, zoals hun boekhouder, internet, bekenden en collega-agrariërs.

Lastig om overzicht te krijgen van alle bestaande subsidies door versnippering van informatie

Ondanks het gebruik van bovengenoemde bronnen, kan ongeveer de helft van de boeren die heeft meegepraat hulp gebruiken bij het vinden van informatie.

- Een deel van de boeren die mee heeft gepraat heeft regelmatig het gevoel niet op de hoogte te zijn van alle subsidies.
- De informatie over subsidies is op veel verschillende plekken te vinden, waardoor zij het lastig vinden een duidelijk overzicht te krijgen van alle beschikbare informatie en subsidies.
- Een enkeling zegt wel eens openstellingen te missen door de veelheid aan informatiebronnen.

Quote - Met name het internet en dan de uitleg op de site van RVO.nl is voor mij erg belangrijk. Zij zijn immers ook de beoordelende instantie in de meeste gevallen, dus geef ik die uitleg de meeste betrouwbaarheid.

Quote - Adviseur en de site van RVO, maar die is vaak algemeen.

Quote - Ik probeer bewust op de hoogte te zijn. Dus ik heb me nu ingeschreven voor de RVO nieuwsbrief. Maar heb alsnog het idee dat ik niet alles meekrijg.

Quote - Helaas mis ik nog wel soms subsidies/openstellingen aangezien de hoeveelheid aan informatie op een bedrijf niet te kanaliseren is. Het is onmogelijk om alle informatie tot me te nemen en goed uit te zoeken.

Hoge eisen subsidie en theoretische omschrijving van regelgeving maken inschatting of boer voor subsidie in aanmerking komt lastig

Perceptie dat subsidies voor grotere bedrijven zijn

Voor sommige subsidies worden hoge eisen gesteld aan het minimum investeringsbedrag of aantal hectare van het bedrijf. Onder sommige boeren ontstaat hierdoor de perceptie dat het ontvangen van subsidies is voorbehouden aan boeren met grotere bedrijven en een groter vermogen. Deze perceptie tijdens de oriëntatiefase kan leiden tot terughoudendheid bij het aanvragen van- of het verdiepen in subsidies.

Boer schakelt adviseur in om in te schatten of subsidie van toepassing is op diens bedrijf

Sommige boeren vinden het lastig om de inschatting te maken of een bepaalde subsidie wel of niet van toepassing is op hun bedrijf/situatie en of zij aan de voorwaarden voldoen. Dit is vooral het geval wanneer er ingewikkelde regelgeving van toepassing is op een bepaalde subsidie, die op erg theoretische wijze is omschreven. Hierdoor is het lastig een vertaling te maken naar de praktijksituatie van de boer. Voor een aantal boeren is dit de reden om in deze fase een adviseur in te schakelen.

Quote - Ik verdiep mezelf er minimaal in omdat het al snel zo is dat het alleen voor de grote jongens is. Dat heeft te maken met het investeringsbedrag wat meestal zo hoog wordt gesteld dat voor een kleiner bedrijf - ook met subsidie - nog steeds niet te behappen is.

Quote - Als regelgeving duidelijk niet geschreven is vanuit de praktijk, maar heel theoretisch. Veel investeringen zijn maatwerk en daarom vaak ook net iets anders dan de omschrijving van de voorwaarden van de subsidie. Hierdoor is het altijd maar de vraag of een investering nu wel of niet voldoet.

Boeren wegen kosten, toepasbaarheid op persoonlijke situatie, de benodigde tijdsinvestering en procesvragen af

Gedurende de oriëntatiefase maken boeren verschillende afwegingen. Deze hebben betrekking op verschillende thema's. Op deze en de volgende slide worden de afwegingen per thema toegelicht.

Kosten/opbrengst

- Boeren maken de afweging of een maatregel betaalbaar voor hen is. Dit hangt onder andere samen met het minimumbedrag van de investering.
- Boeren wegen af of de kosten die zij maken voor een adviseur opwegen tegen de meerwaarde die ze hiervan verwachten.
- Boeren wegen de hoeveelheid moeite die een aanvraag doen kost op tegen de potentiële uitkomst.
- In de afweging om een substantiële investering te doen, proberen zij ook in te schatten hoe toekomstbestendig de regelgeving op dit vlak is. Veel boeren ervaren een snel veranderende regelgeving, wat hen terughoudend maakt.
- Het verdienmodel dat achter een specifieke verduurzaming zit wordt door de boeren meegenomen in de overweging.

Situatie

- Boeren wegen af in hoeverre de subsidie aansluit op hun situatie, onder andere qua oppervlakte van het bedrijf, het minimum investeringsbedrag en de toegevoegde waarde voor het bedrijf.
- In sommige gevallen kunnen boeren geen passende subsidie vinden voor hun situatie.

Quote - De korte termijn visie van de overheid vormt een belemmering. Iedere 4 jaar veranderen de regels sterk. Ik heb geen zekerheid over of een bepaalde maatregel over 4 jaar nog is toegestaan of dat ik hier nog meer in moet investeren omdat het niet voldoende is. Het is een groot risico naar de toekomst.

Quote - Als het doel is om mechanische onkruidbestrijding te bevorderen in het kader van het terugdringen van chemische gewasbescherming, dan moeten de geschikte machines kunnen concurreren met het chemische alternatief zowel in werkgemak, resultaat als prijs. Als de subsidie dan alleen gegeven wordt voor de meest geavanceerde systemen die zelfs met subsidie substantieel duurder zijn dan de subsidieloze alternatieven, dan wordt het geen succes.

Quote - Om een subsidie aan te gaan vragen is het belangrijk dat dit financieel interessant is en op lange termijn terug verdiend kan worden en zekerheid biedt.

Quote - Voor een subsidie waar ik interesse in had was een minimum investeringsbedrag van €40.000. Daarvoor moet je 18 ha draineren en ik moet er maar 7 doen, de rest is al gedaan. Dat noem ik geen subsidie voor iedereen, maar geld geven aan de groten. Dat minimum zou niet mogen.

Quote - Ik word vaak afgeremd door het minimale investeringsbedrag. Je moet bijvoorbeeld een investering van minimaal €60.000,- doen, daar krijg je dan 15% subsidie op maar ik heb vaak helemaal dat te investeren bedrag niet.

Timing van openstelling van belang voor boeren

Tijd

- De hoeveelheid beschikbare tijd die de boeren hebben, speelt een belangrijke rol in de overweging wel of niet tot een aanvraag over te gaan. De drukte in het bedrijf is vaak niet evenredig verdeeld over het jaar. Met name de wintermaanden zijn iets minder druk, terwijl april-mei, vooral bij akkerbouwers, juist drukke maanden zijn.
- De hoeveelheid tijd die een specifieke aanvraag kost weegt mee. Met name het verzamelen van relevante documenten kost de boer veel tijd en moeite. De hoeveelheid te verzamelen documenten speelt daarmee ook een rol in de afweging.
- Tijdgebrek kan ook een stimulans zijn om een adviseur in de arm te nemen.

Proces

- Op basis van kennis van de boeren over het proces en de inhoud, kiezen zij er al dan niet voor om een adviseur in de arm te nemen.
- De perceptie bestaat dat een kleine fout tot een afwijzing kan leiden. Deze perceptie heeft invloed op de afweging die de boer maakt om zelf de aanvraag te doen of dit uit te besteden aan een adviseur.
- Boeren nemen de mate van keuzevrijheid bij het inzetten van een toegekende subsidie mee in hun overweging.

Quote - Subsidie aanvragen kunnen vaak te kort op het zaaizeizoen. In januari beginnen we onze plannen rond te zetten. Tenders die de eerste week van april spelen, werken stress en teleurstellingen in de hand.

Quote - De enorme berg gespecificeerde gegevens waar soms naar gevraagd wordt vormen een belemmering. Ik snap dat het interessant is vanuit de subsidieverstrekker, maar de vraag is of het ook nodig is om de subsidie te kunnen verstrekken.

Quote - Als het belang van de subsidie groot is en het risico bestaat dat ik door bijvoorbeeld een vinkje verkeerd te zetten de subsidie misloop, schakel ik een adviseur in met ervaring op het desbetreffende gebied.

Quote - Adviseurs specialiseren zich in aanvragen, zij weten waar de belletjes positief en negatief gaan rinkelen. Dat creëert een situatie dat je zonder adviseur altijd het verkeerde invult, omdat wij niet weten waar die belletjes hangen.

Complexiteit, taalgebruik en timing speelt boeren parten tijdens het aanvraagproces

Aanvraagproces volgens deel van de boeren te complex

Een substantieel deel van de boeren vindt het aanvraagproces (te) moeilijk.

- Zo moeten zij veel vragen beantwoorden en veel documenten aanleveren.
- Bij sommige aanvragen moet bovendien een uitgebreid projectplan en/of begroting geschreven worden.
- Een enkeling noemt bij bepaalde punten niet te begrijpen waarom deze toegelicht moeten worden.
- Een deel van de boeren heeft het idee dat een klein foutje al kan leiden tot afwijzing. Dit zorgt soms voor een onzeker gevoel bij het doen van de aanvraag en draagt bij aan het beeld dat het aanvraagproces complex is.

Taalgebruik volgens deel van de boeren te lastig

Momenteel is de taal in de aanvraagprocedure volgens een flink aantal boeren dat heeft meegepraat te lastig.

- Zo noemt een boer het taalgebruik ‘ambtelijk’, en geeft een ander aan moeite te hebben met de lengte van teksten.
- Teksten zijn volgens een aantal boeren soms op verschillende manieren te interpreteren.

Er zijn ook boeren die geen barrières/problemen ervaren met betrekking tot het taalgebruik, of die onduidelijkheden door taalgebruik oplossen door op een andere manier contact op te nemen.

Timing van belang

Wanneer een openstelling in een drukker periode valt, is het voor boeren lastiger om de aanvraag aan de slag te gaan of deze af te maken. In bepaalde periodes, zoals de winter, hebben zij hier meer tijd voor.

Quote - Ik spreek die taal niet, ik begrijp niet waarom ik bepaalde punten moet onderbouwen. Ik ben uren kwijt om dingen juist in te vullen, en ik begrijp dat ik werk met publieksgeld en ik denk dat ik daar ook recht op heb. Maar het is zo ingewikkeld om aanspraak op te maken. En als je een kleine fout maakt, krijg je niks of een dikke boete.

Quote - Aanvragen zijn derhalve moeilijk (schrijven van een uitgebreid projectplan met begroting) dat deze zonder adviseur niet aan te vragen zijn.

Quote - De procedure is veel te moeilijk en 1 foutje en je valt gelijk buiten de boot.

Quote - Vaak lange teksten en taalgebruik best moeilijk om te lezen. Soms 2 keer lezen wat er nu eigenlijk bedoeld wordt. Gaat veel tijd in zitten.”

Quote - Taalgebruik belemmert mij totaal niet, Soms is het erg moeilijk omschreven maar dan bel ik even wat er bedoeld wordt.

Quote - Je kan het voor je gevoel vaak op meerdere manieren interpreteren.

Fase 1:
Idee voor verduurzaming

Fase 2: Oriëntatie op
subsidiës

Fase 3: Doorlopen aanvraagprocedure en
indienen van de aanvraag

Fase 4:
Uitkering/
beslismoment

Complexiteit van aanvraagproces werpt drempel op deze zelfstandig uit te voeren

Adviseurs ingeschakeld om proceskennis en bij complexe aanvragen

In bepaalde gevallen schakelen boeren een adviseur in. Dit doen zij met name om de procesmatige kennis die de adviseur bezit en bij complexe aanvragen:

- Boeren ervaren veel onzekerheid in het proces van aanvragen. Zij zijn bang dat ze een fout maken, waardoor zij de complete subsidie mislopen. Dit is een reden om het proces uit te besteden aan een adviseur.
- Wanneer boeren de aanvraag als complex ervaren, schakelen zij eerder een adviseur in. Het bevatten van een groot aantal vragen, onduidelijkheid rondom de eisen en voorwaarden van een subsidie en het moeten indienen van een uitgebreid projectplan en/of begroting kan bijdragen aan de waargenomen complexiteit.
- In sommige gevallen is het ten slotte verplicht een adviseur in te schakelen.

Maar de hoge kosten voor een adviseur vormen drempel

De kosten om een adviseur in te schakelen liggen volgens een deel van de boeren echter te hoog in verhouding tot de hoogte van het subsidiebedrag. Bij toekenning van een subsidie gaat al een groot deel van het geld naar de adviseur.

MWM²
experts in luisteren

Quote - Ik schakel de adviseur vooral in voor het gevoel van zekerheid, er is vaak geen kans voor herstel van eventuele fouten is onze ervaring met RVO in algemeen. Dus best spannend om dat alleen te doen.

Quote - Je zit zelf helemaal niet in dat wereldje, dus het is vaak moeilijk om alles voor jezelf op een rijtje te krijgen. Waar moet ik zijn, wat moet ik allemaal invullen, wat gebeurt er als ik per ongeluk iets verkeerd doe.

Quote - Ik schakel bij erg complexe aanvragen wel een adviseur in.

Quote - Subsidie is voor de boer en dus niet voor de adviseur of bureaus.

Fase 1:
Idee voor verduurzaming

Fase 2: Oriëntatie op
subsidies

Fase 3: Doorlopen aanvraagprocedure en
indienen van de aanvraag

Fase 4:
Uitkering/
beslismoment

Besluit laat soms te lang op zich wachten, dit kan gevolgen hebben voor de boer

Hoge kosten van adviseur zorgen voor frustratie in uitkeringsfase

Zoals in fase 3 al is genoemd, spelen in de keuze wel of geen adviseur in te schakelen de kosten een rol. In uitkeringsfase komen de negatieve emoties die deze hoge kosten als gevolg hebben nog sterker omhoog. Een deel van de boeren geeft aan dat ze het frustrerend vinden dat ze een groot deel van het subsidiebedrag moeten gebruiken om de adviseur te betalen.

Moment tot besluit duurt soms te lang

Een aantal boeren vindt dat de tijd tot het besluit over de subsidieaanvraag te lang duurt. Dit ervaren zij als vervelend, om de volgende redenen:

- Wanneer het lang duurt tot een subsidie wordt toegekend, kan het voorkomen dat een boer pas een seizoen later profijt heeft van de subsidie/verduurzaming.
- Soms wordt er gevraagd om aanvullende informatie naar aanleiding van de aanvraag. Wanneer er veel tijd verstreken is sinds het moment van indienen, kost dit degene die de aanvraag heeft ingediend meer tijd gezien de informatie minder top of mind ligt.
- Wanneer het lang duurt tot er een besluit is genomen, kan dit financieel nadelig zijn voor de agrariër. Wanneer uitgebrachte offertes niet meer geldig zijn en tarieven stijgen, klopt de initiële inschatting van de kosten niet meer.

MWM²
experts in luisteren

Quote - Wanneer het lang duurt, kloppen offertes mogelijk niet meer. Dan wordt de investering wellicht duurder.

Behoeften van boeren

Behoeften van boeren spelen met name op het gebied van zekerheid, duidelijkheid, eenduidigheid en passende timing. Daarnaast hebben boeren meerdere ideeën over hoe subsidies het best verdeeld kunnen worden.

Eenvoud van de aanvraag

Boeren hebben behoefte aan een **minder complexe** aanvraagprocedure en **eenduidigheid** in de manier waarop zij regels moeten interpreteren. Hierdoor kunnen zij met meer zekerheid de aanvraag doorlopen en kost de aanvraag hen minder tijd.

Contact

Boeren hebben de behoefte aan **bevestiging**: ze willen weten of ze op de goede weg zijn met hun aanvraag. Daarnaast bestaat de angst om een subsidie mis te lopen door 1 kleine fout. Ze hebben behoefte aan **zekerheid en duidelijkheid**.

Beschikbaarheid

Het is belangrijk voor boeren dat ze **voldoende tijd** beschikbaar hebben zich in de aanvraag te verdiepen en deze te doen.

Verdeling subsidies

Boeren vinden het belangrijk dat subsidies op **eerlijke wijze verdeeld** worden. Daarnaast hebben zij behoefte aan subsidies die **aansluiten op de praktijk** en subsidies gericht op **innovatie**.

Bovenstaande behoeften vertalen zich in verschillende verbeterkansen, die de boeren zelf hebben aangedragen en vervolgens geprioriteerd. In de volgende slides wordt per pijler een prioritering weergegeven die de boeren hebben gegeven. Voor een volledig overzicht van de prioritering, zie Bijlage 1.

Verbeterkansen: Eenvoud van de aanvraag

Behoeftte aan gemakkelijker aanvraagproces

Prioriteit van verbeterkansen pijler 'Eenvoud van de aanvraag'

1. Maak aanvragen minder complex, zodat het inschakelen van een adviseur niet meer nodig is
2. Geef meer duidelijkheid over het proces en de eisen van de aanvraag, zodat je geen adviseur daarvoor nodig hebt
3. Gebruik begrijpelijk, makkelijk taalgebruik
4. Bied een rekenhulp aan, die inschat hoeveel de boer zelf moet investeren en hoe de terugverdientijd is

Aanvraag moet uit te voeren zijn door de agrariër zelf

Een groot deel van de boeren dat heeft meegepraat geeft duidelijk aan dat het voor de agrariër zelf mogelijk zou moeten zijn om een aanvraag in te dienen, zonder hierbij een adviseur in de arm te nemen. Hierbij zouden zij eventuele vragen het liefst voorleggen bij LNV/RVO (zie volgende slide). Op deze manier worden de subsidies volgens hen weer “meer voor de boeren, en minder voor adviseurs”.

Verduidelijk het aanvraagproces en de eisen voor de boer

Meer duidelijkheid over het verloop van het aanvraagproces en de eisen van de subsidie vergroten de kans dat de boer de aanvraag zelf uit gaat voeren. Het gebrek aan proceskennis is op dit moment namelijk een belangrijke reden voor boeren om een adviseur in te schakelen.

Taalgebruik mag gemakkelijker gemaakt worden

Voor een deel van de boeren mag het taalgebruik minder ambtelijk en mag de uitleg van subsidies gemakkelijker en eenduidiger gemaakt worden.

Quote - Er lijkt wel vergeten te worden dat agrarische ondernemers een bedrijf runnen en dat een projectplan veel tijd kost. Dit moet allemaal gebeuren naast de gewoonlijke werkzaamheden, indien de agrarische ondernemer tenminste zelf de subsidieaanvraag wil aanvragen.

Quote - Vraag geen moeilijke dingen, vraag je af of je moeder/vader/opa/oma, als ze bv 60+ zijn, het ingevuld kunnen krijgen. Juist de wat kleinere en oudere ondernemers kunnen daar mee over de drempel getrokken worden.

Verbeterkansen: Contact

Meer contactmogelijkheden met LNV en RVO voorzien in behoefte aan zekerheid

Prioriteit van verbeterkansen pijler 'Contact'

1. Zorg voor een vast contactpersoon vanuit LNV of RVO met beslissingsbevoegdheid gedurende het project, om aanpassingen te kunnen doen obv voortschrijdend inzicht
2. Zorg voor een vast contactpersoon vanuit LNV of RVO met beslissingsbevoegdheid gedurende de aanvraagperiode om mee te 'sparren'
3. Zorg dat informatie over subsidies alle boeren bereikt, door 1 centraal platform
4. Stel een medewerker beschikbaar die een laatste check uitvoert of alles compleet is ingevuld of helpt bij de aanvraag
5. Bied een contactmogelijkheid vanuit RVO/LNV om de kans op een succesvolle aanvraag in te schatten

Quote - Het zou fijn zijn om een begeleider te hebben, van bijvoorbeeld LNV, die gedurende het project betrokken blijft, zodat voortschrijdend inzicht kan worden toegepast zonder dat het hele project moet worden herschreven en opnieuw beoordeeld moet worden.

Contact met LNV/RVO voor aanpassingen, om te sparren en ter controle

Er is sterke behoefte aan **contactmogelijkheden** met LNV of RVO. Boeren willen door dit contact hulp bij hun procesmatige vragen, het maken van aanpassingen gedurende het project, de inschatting of een bepaalde subsidie passend is voor de agrariër in kwestie, en om een check te doen of de aanvraag op de goede weg is. Dit geeft hen een **gevoel van zekerheid**.

Een deel van de boeren voorziet op dit moment in die behoefte aan zekerheid door een adviseur in te schakelen. Zoals eerder genoemd, zijn veel boeren echter van mening dat het inschakelen van een adviseur niet noodzakelijk zou moeten zijn. Er lijkt hier behoefte te zijn aan een grotere rol door RVO/LNV, waarin zij het informeren en contact over procesmatige vragen vaker op zich nemen.

Informatievoorziening via platform voor meer overzicht

Daarnaast lijkt het de boeren die meegepraat hebben een goed idee om alle informatie rondom beschikbare subsidies te delen via 1 centraal platform. Dit biedt hen overzicht en duidelijkheid.

Quote - Je zou op een laagdrempelig niveau iemand moeten kunnen raadplegen die van de hoed en de rand weet t.a.v. de subsidieaanvraag, om mee te sparren. Nu zijn we bijna verplicht om een adviesbureau (dat iedere minuut in rekening brengt) in te schakelen om de aanvraag tot een succes maken.

Quote - Een subsidiechecker (webapplicatie) zou een mooie uitkomst zijn, waar ik een locatie kan aanklikken en waar ik dan alle openstaande subsidies van de publieke overheden (landelijk en regionaal) kan zien. Het instellen van een nieuwsbericht per mail bij de openstelling van een nieuwe subsidie in het gebied zou dan een mooie reminder zijn. Dit vergroot de kracht van de transitie in de landbouw en de draagvlak."

Verbeterkansen: Beschikbaarheid

Voldoende tijd en informatievoorziening

Prioriteit van verbeterkansen pijler 'Beschikbaarheid'

1. Zorg dat subsidies het hele jaar beschikbaar zijn
2. Verstrek op tijd informatie over de subsidie voordat de openstelling start (en zorg dat deze iedereen bereikt)
3. Verbeter de timing van openstellingen: in de winter als het rustiger is en niet vlak voor een vakantie
4. Geef de mogelijkheid om extra tijd aan te vragen om de aanvraag af te maken

Stem moment van openstelling af op drukte van de boer

Boeren geven aan dat het moment van de openstelling soms invloed heeft op de afweging of zij een aanvraag gaan doen of niet. Door te zorgen dat openstellingen jaarrond beschikbaar zijn of de openstellingen in rustigere periodes (zoals de wintermaanden) te timen kan LNV/RVO beter aansluiten op de behoeften van de agrariër.

Beschikbaarheid van informatie: tijdig en breed verspreid

Omdat het indienen van een aanvraag veel tijd en moeite kan kosten en complex kan zijn, is het van belang informatie over een openstelling op tijd aan te bieden. Hierdoor hebben boeren in de periode voor de openstelling tijd om zich te verdiepen. Daarnaast zorgt het voor dezelfde uitgangspositie voor alle boeren.

Quote - Door de subsidie het hele jaar open te stellen, kan de subsidie worden aangevraagd wanneer je er aan toe bent.

Quote - In de winter is er de meeste tijd om na te denken over subsidies, vooral in december en januari.

Quote - Ik doe het liefst in de wintermaanden aanvragen, dan heb ik daar meer tijd en aandacht voor.

Quote - Zorg dat iedereen op tijd informatie heeft over de subsidie.

Verbeterkansen: Verdeling subsidies

Meer praktijkgericht door meer vrijheid te geven

Prioriteit van verbeterkansen pijler ‘Verdeling subsidies’

1. Geef boeren meer vrijheid om een praktische invulling te geven aan de subsidie in plaats van vast te houden aan rigide regels hiervoor
2. Zorg voor een lager minimumbedrag voor investeringen, dat stimuleert meer om aanpassingen te doen
3. Geef boeren met vernieuwende ideeën meer kans op de subsidie
4. Maak de bedragen van de subsidies kleiner, zodat meer boeren ervan kunnen profiteren
5. Geef jonge boeren voorrang bij het verdelen van de subsidies

Bieden van (meer) vrijheid in besteding van subsidie zorgt voor meer aansluiting op de praktijk

Wanneer de boer meer vrijheid heeft in de besteding van een subsidie, kan deze meer aangepast worden op de persoonlijke situatie door de meest efficiënte of logische keuzes te maken.

Boeren zijn voorstander van lager minimuminvesteringsbedrag

Het lijkt boeren goed een lager minimuminvesteringsbedrag in te stellen bij bepaalde subsidies.

- Dit maakt dat meer boeren gebruik kunnen maken van subsidies.
- Het stimuleert boeren tot het nemen van kleine, duurzame maatregelen.

Bied ruimte voor innovatie in beschikbare subsidieregelingen

Een groot aantal boeren hecht veel waarde aan innovatie. De subsidies die op dit moment beschikbaar zijn sluiten onvoldoende aan op de innovatieve ideeën die spelen in de sector. Boeren zouden hierin graag ondersteund worden in de vorm van subsidies.

Quote - Maak kleine duurzame investeringen ook subsidiabel zodat het stimuleert voor anderen om zulke kleine maatregelen te nemen. Als je 50% terugkrijgt weet ik zeker dat veel meer mensen ook met “kleinere” maatregelen aan de slag willen.

Quote - Als je voor €15.000 wil investeren maar het minimum is €40.000 moet je er nog iets bij verzinnen wat je eigenlijk niet ging doen. Dit kan zijn omdat het niet nodig is, omdat je het geld niet hebt of allebei. Dus ook voor kleinere bedragen moeten subsidies mogelijk zijn, er zijn dan meer mensen geholpen met dingen die echt nodig zijn.

Onzekerheid over de toekomst baart de boeren zorgen. Grote behoefte aan duidelijkheid in de sector.

Rapportage vraagstuk 'Eerste reactie op coalitieakkoord'
in LNV Community

PM33116

4 maart 2022

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

ACHTERGROND

Op maandag 10 januari 2022 is een nieuw kabinet aangetreden. Het kabinet gaat aan de slag met het coalitieakkoord voor 2021-2025: 'Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst'.

Op het ministerie van LNV zijn twee nieuwe bewindspersonen verwelkomd: minister Henk Staghouwer van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en minister Christianne van der Wal-Zeggelink voor Natuur en Stikstof.

In de LNV Community zijn we in gesprek gegaan met de boeren over hun gevoelens bij en verwachtingen van de nieuwe kabinetsperiode. Dit geeft LNV inzicht in het sentiment van agrariërs rondom de kabinetsplannen. Deze inzichten worden - samen met de inzichten van media-analyses en stakeholdergesprekken - binnen de organisatie gedeeld.

Het veldwerk van dit vraagstuk startte een week na het aantreden van het nieuwe kabinet. De resultaten zijn dus te interpreteren als reactie op de plannen en niet op acties van het huidige kabinet.

ONDERZOEKSVRAGEN

Bij dit onderzoek staan de volgende vragen centraal.

De hoofdvraag luidt:

Op welke manier kijken boeren aan tegen de voornemens van het nieuwe kabinet op het gebied van landbouw, natuur en stikstof?

Om deze vraag te beantwoorden hebben we de volgende deelvragen geformuleerd:

- Hoe kijken boeren aan tegen de plannen van het kabinet en de LNV-delen van het coalitieakkoord?
- Welke gevoelens roepen de plannen op?
- Welke punten vinden de boeren belangrijk?
- Waar hebben boeren behoefte aan met het oog op de toekomst?

Onderzoeksverantwoording

Opzet en deelnemers ‘Eerste reactie op coalitieakkoord’

Wat kan je met de inzichten uit dit rapport?

Online community onderzoek is een vorm van kwalitatief onderzoek. Bij kwalitatief onderzoek staat het ophalen van verschillende meningen en ervaringen en het duiden hiervan centraal. Opdrachtgevers gebruiken dit type onderzoek om een breed beeld te krijgen van de verschillende invalshoeken die betrokkenen hebben op een bepaald thema. Deze holistische kijk werkt inspirerend, geeft aanleiding om discussies te voeren en zorgt ervoor dat afwijkende meningen ook de aandacht krijgen. Vanwege de relatief lage aantallen respondenten is kwalitatief onderzoek niet geschikt om uitspraken te doen over percentages van een populatie of te extrapoleren naar de hele populatie.

Methode

> Online community onderzoek

> 1 online groepsdiscussie
> 1 individuele vragenlijst

Doelgroep & steekproef

> Alle 200 communityleden

> 66 communityleden deelgenomen

Veldwerk

> 17 januari t/m 9 februari 2022

157 posts

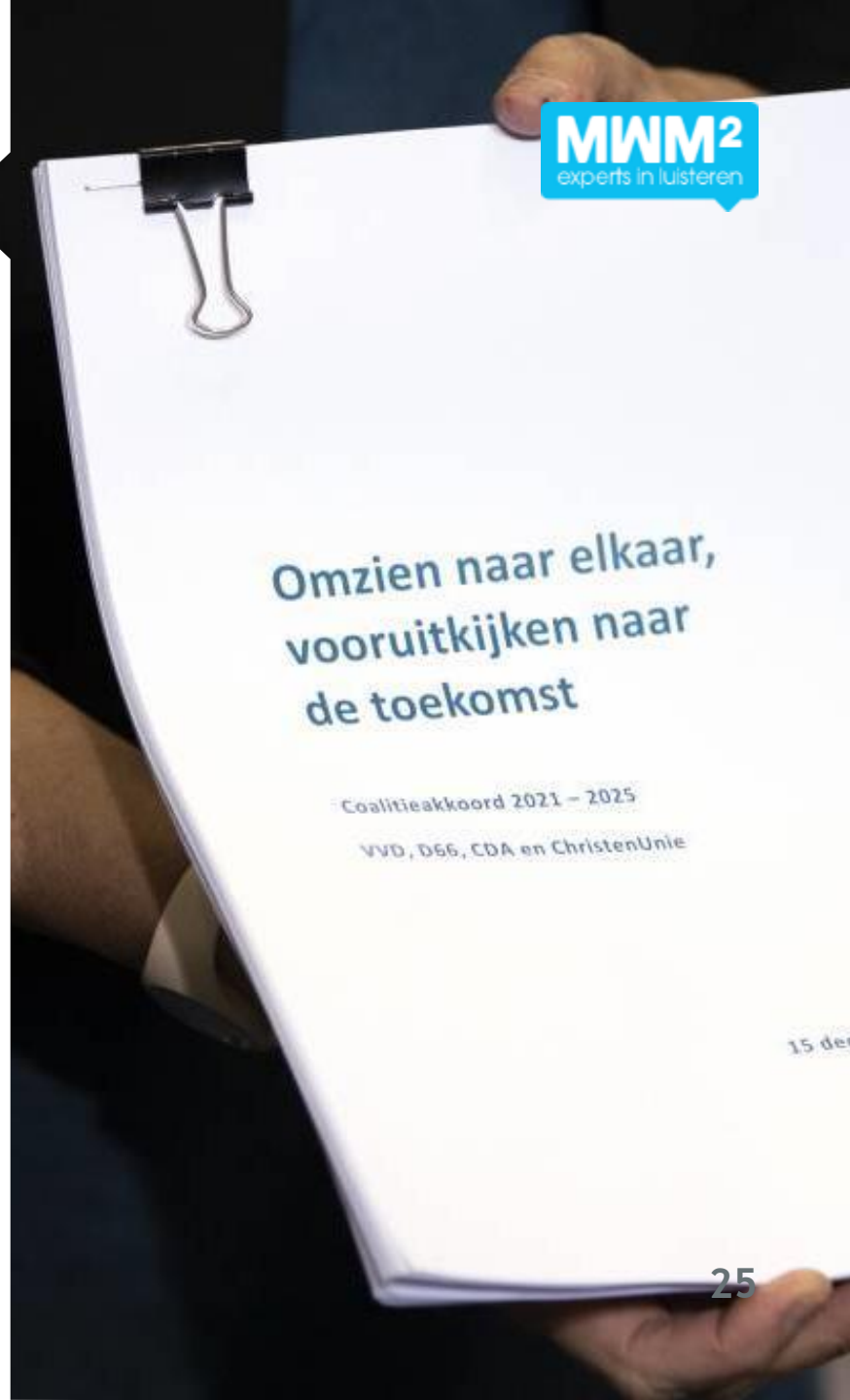
Conclusies (1/2)

Onzekere gevoelens en zorgen leven bij de boeren

Boeren maken zich zorgen om de toekomst van de sector

Veel van de boeren zijn vaak onzeker over de toekomst van de sector en van hun eigen bedrijf. Hier maken zij zich grote zorgen over en dit leidt soms tot boze gevoelens en frustratie.

- **Boeren missen toekomstperspectief in het beleid.** Boeren hebben een onzeker gevoel over toekomstig beleid en waar de sector heen gaat. Dit komt deels door het beeld dat de overheid geen langetermijnvisie heeft voor de sector. Hierdoor worden boeren gevoelsmatig beperkt in het nemen van strategische beslissingen wat betreft de richting van hun bedrijf of het doen van grote investeringen.
- **Weinig vertrouwen in de plannen.** Een deel van de boeren uit zich sceptisch tegenover de nieuwe plannen en heeft er weinig vertrouwen in dat er in deze regeerperiode veranderingen zullen komen. Dit heeft voor een groot deel te maken met beloftes uit eerdere regeerakkoorden die niet waar zijn gemaakt, zoals een goed verdienvermogen realiseren voor de boeren.
- **Stikstofproblematiek in hun ogen verkeerd aangepakt.** Er heerst veel frustratie bij boeren over het uitgaan van modellen m.b.t. stikstof in plaats van het doen van metingen. Dit geeft hen een gevoel van willekeur.
- **Frustratie over positionering van de boer.** Een deel van de boeren heeft het idee dat de stikstofcrisis de agrarische sector sterker wordt aangerekend dan andere sectoren, die ook bijdragen aan deze crisis. Dit zorgt voor frustratie en een gevoel van oneerlijke behandeling.

Conclusies (2/2)

Meeste behoefte aan duidelijkheid en zekerheid

Duidelijkheid en zekerheid zijn meest essentieel voor boeren

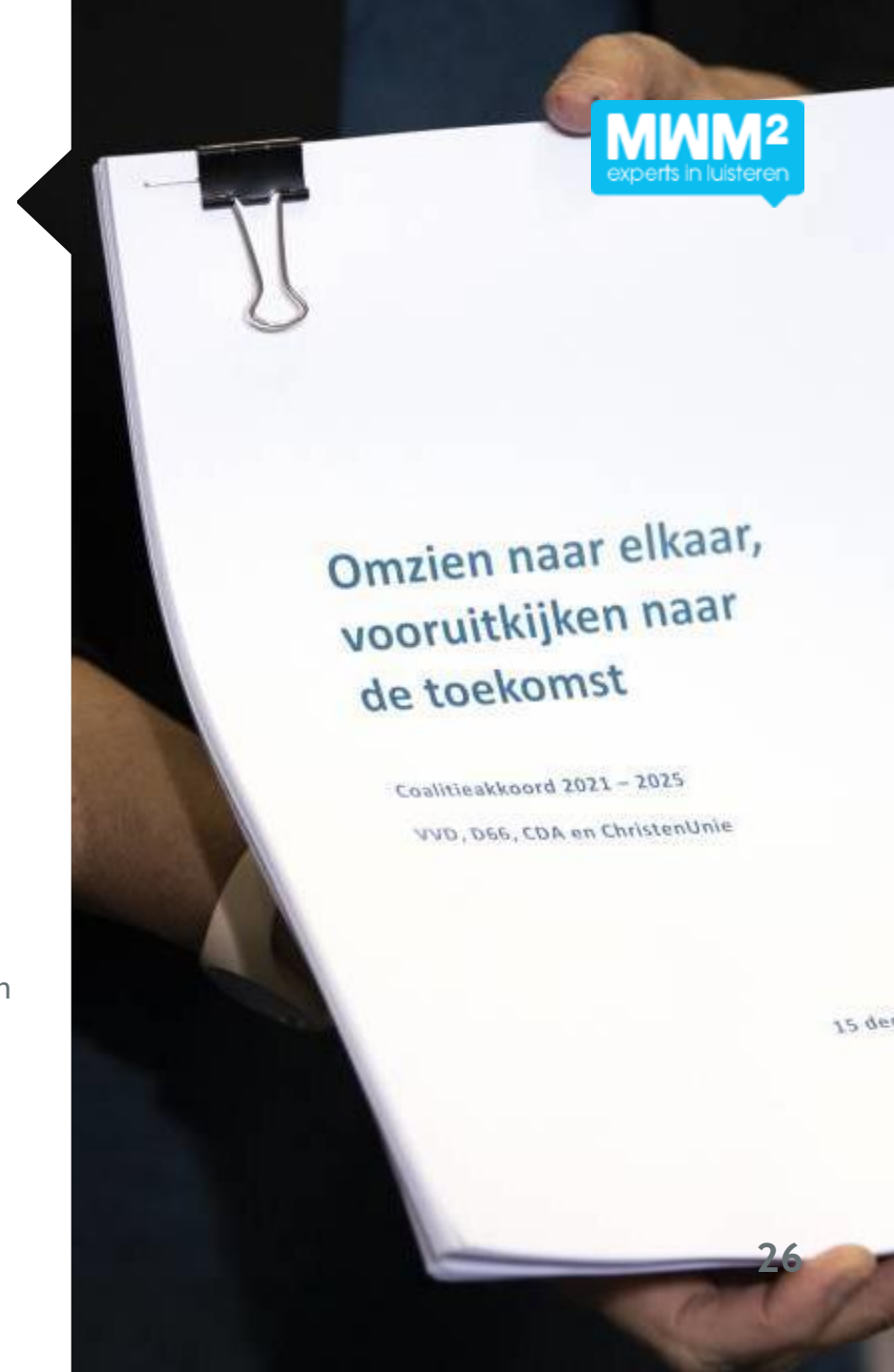
Boeren die meededen aan dit onderzoek geven aan dat zij het meeste gebaat zijn bij meer duidelijkheid en zekerheid.

- **Duidelijkheid zodat boeren zich op tijd kunnen aanpassen.** Boeren geven aan dat ze willen weten waar ze aan toe zijn, op tijd willen weten aan welke regels ze zich moeten houden en beleid willen op basis van daadwerkelijke metingen (gebiedsgericht) en niet op basis van modellen.
- **Zekerheid geeft rust voor toekomst.** Onder zekerheid verstaan zij dat ze weten of ze op de lange termijn ook bestaanszekerheid hebben. Zowel voor zichzelf als voor mogelijke opvolgers is het essentieel dat ze weten dat ze op de langere termijn ook een verdienmodel hebben voor hun onderneming, zonder dat plotselinge regelgeving hen daarbij dwarsboomt.

Ook behoefte aan meer vertrouwen en waardering

Naast duidelijkheid en zekerheid, hebben boeren behoefte aan meer vertrouwen vanuit LNV en meer waardering voor de sector.

- **Vertrouwen en samenwerking nodig tussen sector en overheid.** Het is volgens een deel van de boeren van belang het vertrouwen tussen LNV en de agrariër te stimuleren. De uitdagingen waar de sector nu voor staat, kunnen niet door het werk van slechts één van de twee partijen worden opgelost. Daarom is het van belang dat het vertrouwen groeit, zodat de samenwerking kan verbeteren.
- **Behoefte aan waardering voor de sector.** Door de al maar strenger wordende regels ervaren boeren weinig gevoel van waardering. In het huidige regeerakkoord zien zij het belang van de sector voor de Nederlandse economie en de voedselvoorziening niet of slechts beperkt terugkomen, waardoor zij zich ondergewaardeerd voelen.

Resultaten

Bekendheid beslissingen en voornemens (1/2)

Stikstofaanpak en gebrek aan lange termijnbeleid

Stikstofaanpak domineert beeldvorming over regeerplannen

Op de vraag aan de boeren die meededen aan dit onderzoek wat is bijgebleven van het gepresenteerde coalitieakkoord, komt de **stikstofproblematiek** het meest prominent naar voren.

- Hierbij is een groot irritatiepunt dat besluiten volgens de boeren vooral worden genomen op basis van modellen en berekeningen, in plaats van op basis van daadwerkelijke metingen.
- Het is voor veel boeren in de community een frustratie dat de landbouwsector volgens hen voor een te groot deel verantwoordelijk wordt gehouden voor de stikstofproblematiek. Zij roepen op om ook naar andere sectoren te kijken, zoals de industrie, bij het oplossen van het probleem.
- Een deel van de boeren voelt zich miskend voor het feit dat de landbouwsector ook stikstof en CO2 opneemt. Zij willen hier meer aandacht en waardering voor.

Plannen geven nog weinig duidelijkheid voor de boeren op langere termijn

Veel boeren geven aan dat ze het zicht op het **langetermijnbeleid** in het coalitieakkoord missen.

- Dit is nadelig voor boeren die keuzes maken in hun bedrijfsstrategie die over de lange termijn gaan, omdat zij het toekomstperspectief missen. Het geeft een onzeker gevoel voor de bestaanszekerheid van de boeren in de toekomst.
- Eén van de boeren benoemt dat er specifiek voor de voedingscrisis die volgens deze persoon aanstaande is, geen substantiële plannen zijn opgenomen, terwijl dit wel noodzakelijk is.
- Eén boer geeft aan dat er nu wel een langetermijnbeleid lijkt te komen met betrekking tot stikstof en is hier positief over.

Quote - Op z'n minst diffuus te noemen input is leidend; meten & valideren ontbreekt of wordt slechts mondjesmaat/globaal gedaan. Hoe dat ooit tot effectief werkend beleid moet leiden... Het gaat mijn boerenverstand te boven.

Quote - Belangrijk is dat gezien en beloond wordt dat de landbouw ook stikstof en CO2 opneemt, we zijn onderdeel van een natuurlijke kringloop.

Quote - We moeten als agrarische sector een eerlijke kans krijgen en niet als kleine bevolkingsgroep geslachtoffer worden voor politieke "greenwashing" als zogenaamde oplossing voor een niet onderbouwd stikstofprobleem.

Quote - Ik heb het een en ander voorbij zien komen, maar niet iets gezien van: daar gaan we de wereld mee kunnen voeden op de langere termijn. De noodzaak om de klimaatcrisis zo veel mogelijk te keren, is niet zichtbaar in de plannen. Terwijl de voedselvoorziening daar zo'n grote rol in speelt. De plannen zijn nog steeds gericht op het economisch groeimodel.

Bekendheid beslissingen en voornemens (2/2)

Angst, onzekerheid en irritatie bij kabinetsplannen

Angst voor saneren en te weinig inzet op innovatie

Bij een aantal van de boeren die meededen, is de indruk achtergebleven dat het kabinet de landbouwsector wil saneren. Dit geeft zowel **angstige**, **onzekere gedachten** als een **ontevreden** en **boos** gevoel.

- Zij missen hierbij bovendien de aandacht voor innovatie, terwijl zij dat juist als een structurele oplossing zien voor bestaande problemen.
- Gevoelsmatig krijgen de boeren geen prioriteit. Als voorbeeld halen zij aan dat in de inleiding van de kabinetsplannen de volgende volgorde wordt beschreven: natuurbescherming, verlies van biodiversiteit herstellen en perspectief bieden aan de agrarische sector. Dit geeft voor hen aan dat de prioriteit niet bij de boer ligt.

Irritatie om gebrek aan 'level playing field'

De boeren ervaren een **scheef beleid** wat betreft regelgeving binnen de EU. In de nieuwe plannen worden deze zorgen niet weggenomen. Er is weinig begrip voor strenge regelgeving in Nederland in combinatie met de import uit andere landen die minder strenge eisen hanteren.

Boeren voelen druk om snel te veranderen

Tot slot is het voor een paar boeren storend dat zij het idee hebben dat de overheid de sector **onrealistisch** snel wil veranderen.

Quote - Wat mij bijgebleven is, is dat er veel geld gereserveerd is met name om landbouw uit te kopen in plaats van de pijlen te richten op innovatie en verduurzaming.

Quote - Als je echt wil boeren ga je maar naar Oekraïne waar de legbatterijen die in Nederland verboden zijn met subsidie van de EU weer worden opgebouwd. En waar vervolgens de eieren voor een habbekrats, ook met subsidie, weer terug komen in de Nederlandse winkels. En wij moeten voldoen aan 300 regels zonder extra inkomsten daar tegenover, of zonder een toekomstbestendig plan.

Quote - Je wilt graag plannen maken, ook voor je opvolgers. Maar hoe kan je in je bedrijf blijven investeren, als niet duidelijk is, of je je vergunning wel behoudt. Of je nog wel bestaansrecht hebt over 3 jaar. Of je moet minderen in koeien en daardoor de rente en aflossing niet meer kan betalen.

Quote - Dus overheid maak eens duidelijk beleid samen met boeren voor 10 of 15 jaar. Wij willen best aanpassen maar dit moet geleidelijk en er moet een goed verdienmodel aan te grondslag liggen.

Negatieve gevoelens voeren de boventoon

Angst, zorgen, scepsis, frustratie en wantrouwen in de politiek

Angst en zorgen voor toekomst

- “ Waar ik wakker van lig is dat ik een overheid zie die op basis van emotie en onbetrouwbare cijfers een deel van onze landbouweconomie opoffert. Even los van de financiële consequenties vind ik dit vernederend en onfatsoenlijk naar die groep ondernemers die Nederland groot heeft gemaakt. ”
- “ Ik ben geen persoon die snel bij de pakken gaat neerzitten. Maar zelfs ik ben bezorgd over de toekomst. Er zit zoveel kennis en innovatie in de Nederlandse landbouw. Ik ben bang dat dat verloren gaat. ”
- “ Maar geen toekomstperspectief meer onder dit ministerie (en voorgaande). De varkenshouderij moet kapot, moeilijk maken, opkopen en saneren. Dus mijn zoon, die het bedrijf over zou kunnen nemen, bedankt voor de "eer", en gaat zijn heil elders zoeken. ”

Wantrouwen in politiek

- “ En ik zie het niet veranderen. Het wonderlijke is dat iedereen vast van goede wil is, maar dat niemand bij machte blijkt iets te veranderen. Belangen, verantwoordelijkheden, gewoonte, de moed niet, de steun niet...redenen te over waarom er niets wezenlijks verandert. ”
- “ Ik heb er weinig vertrouwen in dat het nu gaat veranderen. We hebben wel een nieuwe minister maar de ambtenaren zijn dezelfde gebleven. Daar komt bij dat er nu nog meer ministeries zich met de landbouw gaan bemoeien. ”
- “ Het is duidelijk dat het kabinet de plank volledig mislaat. Er ontbreekt duidelijk ondernemerschap en realiteit in het kabinet. Er wordt niet geluisterd naar de agrariërs en dat is jammer. ”

Reacties op concrete passages coalitieakkoord

Nog veel vraagtekens bij de praktische uitvoerbaarheid van plannen

We hebben communityleden (voor de leesbaarheid bewerkte) passages uit het coalitieakkoord voorgelegd en gevraagd daarop te reageren. In het algemeen zien we bij de boeren die hebben deelgenomen dat zij een deel van de plannen mooie voornemens vinden, maar dat het voor hen nog onduidelijk is hoe de plannen waargemaakt gaan worden of dat ze ronduit niet geloven dat deze te behalen zijn. De gedetailleerde reacties hebben we opgenomen in [bijlage 2](#). Onderstaande tabel geeft een globale samenvatting van de elementen uit de boodschap waarop positieve en negatieve reacties van de boeren komen.

Positieve reacties	Negatieve reacties
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Goed verdienmodel voor boeren als uitgangspunt ✓ Gebiedsgericht werken maakt maatregelen specifiek/nuttiger ✓ Bredere blik op water, bodem, klimaat en biodiversiteit (ipv alleen stikstof) ✓ Duurzaam inkopen door de overheid ✓ Nederland meest vruchtbare delta (wees trots op) ✓ Waardering van de sector ✓ Benoemen van het belang van de boer in de keten ✓ Eerst studie/analyse, dan pas actie ✓ Tuinbouw CO2-positief, koploper zijn ✓ Meer geld voor NVWA 	<ul style="list-style-type: none"> ✗ Te weinig perspectief voor boeren, missen samenspraak met boeren (m.n. bij omslag naar geïntegreerde gewasbescherming en bij verdienmodellen) ✗ Te vaag/algemeen: ‘hoe’ blijft de vraag ✗ Angst dat het niet werkbaar/uitvoerbaar is in de praktijk ✗ Te weinig zicht op consequenties voor andere sectoren ✗ Te veel inzet op extensiveren, geen compensatie inkomstenschade ✗ Gebaseerd op aannames en rekenmodellen i.p.v. exacte data ✗ Vage begrippen als kringlooplandbouw, landschapsgrond ✗ Regelgeving EU is struikelblok ✗ Weinig vertrouwen dat de hele keten transformeert (wel nodig) ✗ Al lang gepraat over verdienmodel, maar is er nog steeds niet ✗ Inzet op sanering i.p.v. verduurzaming ✗ Beledigend: alsof boeren niet goed voor dieren zorgen ✗ Scheiding keuring en toezicht bij NVWA (toont wantrouwen)

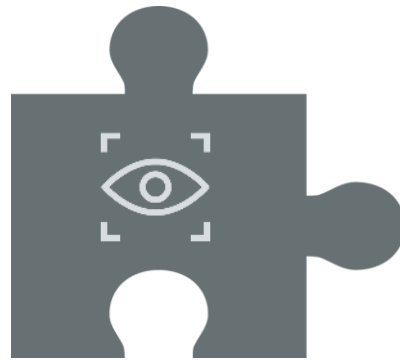
Behoeften van de boeren

Duidelijkheid en zekerheid staan bovenaan wensenlijst*

1. DUIDELIJKHEID

- Weten waar je aan toe bent
- Beleid en regels op tijd bekend
- ‘Meten is weten’ i.p.v. algemene modellen
- Bewezen nut van regels en wetten

Quote - Een bouwplan voor 2023 wordt al medio 2022 gemaakt, zodra de eerste oogsten van het land gaan. Op dat moment moet het overheidsbeleid bekend zijn, zodat de ondernemer de juiste keuzes kan maken!!”

2. ZEKERHEID

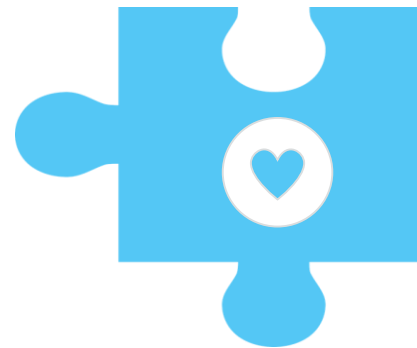
- Bieden van perspectief (m.n. voor jonge boeren en overnamebedrijven)
- Langetermijnbeleid
- Goed verdienmodel voor sector

Quote - Vooral voor de lange termijn moeten we weten waar we aan toe zijn. Voor de toekomst van onze bedrijven en de opvolgers.

3. VERTROUWEN

- Samenwerking op grote opgave
 - Herstel van vertrouwen
 - Tijd krijgen om te veranderen
- Transparante beleidsvoering, vernieuwing bij LNV

Quote - De keuzes die staan te wachten zijn echt heel groot. Dat kan een overheid niet alleen en dat kan een sector ook niet alleen. Dat zullen we echt samen moeten doen. We moeten die weg samen gaan bewandelen.

4. WAARDERING

- Minister vóór de boeren
- Bottom-up beleid, samenwerking
- Positiviteit behouden
- Nadruk op belang van de sector voor voedselvoorzienig

Quote - Ik zou heel graag een minister willen die naast ons staat, in plaats van ons tegenwerkt bij alles wat we aandragen.

*Zie [bijlage 1](#) voor de complete lijst van voorgelegde behoeften inclusief de prioritering van de boeren.

Invulling van de behoeften van de boeren (1/2)

Concrete doorvertaling van duidelijkheid, zekerheid, vertrouwen en waardering

De behoeften van de boeren zien we ook terug in concrete voorbeelden die boeren hebben aangedragen bij de vraag ‘Over welke onderwerpen hoop je dat de ministers zich gaan buigen?’.

Duidelijkheid

- Toekomstvisie/langetermijnvisie (10 jaar vooruit)
- Openstaande vraagstukken (stikstof, nitraat, dierenwelzijn) oplossen
- Duidelijke regelgeving, o.m. bij GLB 2023 (balans tussen inkomenssteun en biodiversiteitseisen die passen in de regio)
- Duidelijkheid over stoppersregelingen
- 7^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn: moet gebiedsgericht zijn en niet generiek
- Duidelijkheid over middelenlijst gewasbescherming

Zekerheid

- Eerlijke prijs voor producten, oneerlijke concurrentie EU aanpakken
- Steunen bedrijfsopvolgers
- Landbouwproductie niet verder laten afschalen
- Aanpak wilde dieren (wolven, ganzen, bevers, vossen en wilde zwijnen)
- PAS-melders legaliseren
- Beweiden en bemesten vrijstellen van vergunningen
- Meten van droge en natte depositie
- Afschaffen derogatie, afschaffen KDW (Kritische Depositie Waarden)

Vertrouwen

- Goede communicatie met de sector
- Vernieuwing bij LNV/ambtenarenapparaat
- Transparant besturen
- Maak bottom-up beleid
- Met open vizier naar dossiers kijken en gebaande paden durven doorbreken
- Deskundigheid van het ministerie

Waardering

- Voor/naast de boer staan
- Andere ministeries ook betrekken in de opgaves
- Werkelijke staat van de natuur beoordelen in de praktijk

Invulling van de behoeften van de boeren (2/2)

Ondersteunende quotes

Duidelijkheid

Quote - De open vraagstukken dienen zo snel als maar kan duidelijk ingevuld te worden. Stikstof, nitraat, dierenwelzijnsvraagstukken. Losse eindjes geven nu te veel onduidelijkheid. Ik kan persoonlijk moeilijk koersen hoe ik mij naar buiten toe verder zal ontwikkelen.

Quote - Schep duidelijkheid, maak keuzes. Ook al zijn keuzes hard en pijnlijk. Maar nu zitten we in een vacuüm omdat niemand weet wat de keuzes zullen gaan worden. Hoe sneller hoe beter, 2030 is al over 8 jaar!

Zekerheid

Quote - Blijft er nog een volwaardige landbouwsector over? Een landbouwsector die te klein is heeft minder of geen innovatie. Zonder innovatie houden we geen voorsprong in de wereld. Geen voorsprong is geen goede prijs kunnen maken. Dit met gevolg voor de toekomstbestendigheid van de bedrijven.

Quote - Stop het doormodderen op oude voet. Neem de tijd voor structurele oplossingen voor de vele uitdagingen. Dat geeft zekerheid, ook voor de lange termijn.

Vertrouwen

Quote - Begin bottom-up maar dat durven overheidsinstellingen niet te faciliteren en als dat niet wordt opgelost gaat er niet veel gebeuren.

Quote - Gebruik de nieuwe 'bestuurscultuur' om het echt anders te gaan doen dan jullie voorgangers en trek samen met de boeren op. Zorg voor de verbinding tussen boeren en natuur en zorg dat de boer en natuur niet langer tegen elkaar opgezet worden. Veel boeren zijn bereid om anders te gaan produceren als daar de ruimte en middelen voor geboden worden, maar realiseer ook dat nog 70% van de consumptie in Nederland geïmporteerd wordt.

Waardering

Quote - Nederland heeft een koploerspositie in de wereld waar het gaat om veilig en voldoende voedsel produceren. De maatschappelijke uitdagingen kunnen wij ook aan, al is daar inspanning van een ieder voor nodig.

Quote - Ga zelf kijken in de praktijk wat er speelt en vergeet de akkerbouwer niet, die wordt vaak ten onrechte ondergeschoven terwijl we toch een serieuze leverancier zijn van voeding en veel banen creëren.

Mening van boeren over de AgroSecure cybersecurityscan

Rapportage vraagstuk 'AgroSecure cybersecurityscan' in de LNV Community

PM34706

20 juni 2022

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

ACHTERGROND

Het ministerie van LNV wil agrarisch ondernemers graag helpen om weerbaarder te worden tegen diverse cyberrisico's. Op verzoek van LNV heeft de startup Clappform het platform 'AgroSecure' ontwikkeld. Het doel van dit platform is boeren inzicht geven in de cyberveiligheid van hun bedrijf en handvatten bieden om dit te vergroten. Na het invullen van een cybersecurityscan wordt een dashboard (persoonlijk overzicht) gemaakt van de huidige cyberrisico's op het bedrijf van de desbetreffende boer.

Om meer te weten te komen over hoe Nederlandse boeren de vragen in de scan en het dashboard beoordelen, deden we dit onderzoek in de LNV Community. Voor het onderzoek is een 'light versie' gemaakt van de scan, waarin de belangrijkste 11 vragen zijn opgenomen. Deze konden communityleden invullen, waarna ze een gepersonaliseerd profiel kregen. Boeren die geen gegevens achter wilden laten, hebben we een algemeen dashboard voorgelegd om op te reageren.

ONDERZOEKSVRAGEN

- In hoeverre staan boeren ervoor open om een vragenlijst over cyberveiligheid in te vullen om zo inzicht te krijgen in het risico dat zij lopen en de manieren om hun cyberweerbaarheid te vergroten?
- Wat vinden communityleden van het rapport of dashboard dat zij ontvangen over cyberweerbaarheid en cyberrisico's naar aanleiding van hun antwoorden?
 - Missen zij informatie?
 - Is het taalgebruik begrijpelijk?
 - Zet de rapportage aan tot actie?
 - Welke invloed heeft het weergeven van een benchmark?
- Door wie willen boeren geïnformeerd worden over cyberveiligheid?

Onderzoeksverantwoording

Wat kan je met de inzichten uit dit rapport?

Online community onderzoek is een vorm van kwalitatief onderzoek. Bij kwalitatief onderzoek staat het ophalen van verschillende meningen en ervaringen en het duiden hiervan centraal. Opdrachtgevers gebruiken dit type onderzoek om een breed beeld te krijgen van de verschillende invalshoeken die betrokkenen hebben op een bepaald thema. Deze holistische kijk werkt inspirerend, geeft aanleiding om discussies te voeren en zorgt ervoor dat afwijkende meningen ook de aandacht krijgen. Vanwege de relatief lage aantallen respondenten is kwalitatief onderzoek niet geschikt om uitspraken te doen over percentages van een populatie of te extrapoleren naar de hele populatie.

Methode

Online community onderzoek

1 vragenlijst

Doelgroep & steekproef

Alle 175 communityleden

18 communityleden deelgenomen

Veldwerk

26 april t/m 8 mei 2022

Conclusies (1/2)

Slechts een beperkte groep boeren staat er voor open om de vragenlijst over cyberveiligheid in te vullen

- Voor veel boeren lijkt het onderwerp niet zodanig te spelen dat zij de moeite willen nemen de AgroSecure vragenlijst in te vullen. Dit zien we terug in de lage respons op dit vraagstuk, maar ook bij de deelnemende respondenten zijn er boeren die niet over deze scan geïnformeerd willen worden.
- Boeren met interesse in de scan worden het liefst benaderd via LNV, RVO of brancheverenigingen. De meesten vinden het belangrijk dat LNV zich met cyberveiligheid bezig houdt, maar er zijn ook boeren die op dit gebied geen bemoeienis van LNV verwachten.

Het taalgebruik en de vragen in de AgroSecure scan zijn over het algemeen duidelijk en begrijpelijk, maar sluiten niet goed aan op de doelgroep en de persoonlijke situatie van boeren

- Boeren menen dat de vragen te veel zijn geredeneerd vanuit een kantoor situatie - met zittend werk achter een computer door meerdere mensen - en niet goed aansluiten op de situatie op een erf.
- Ook de antwoordopties gaf hen niet altijd de mogelijkheid om een passend antwoord te geven.
- Daardoor hechten zij minder belang aan het advies dat uit de vragen voortvloeit. Boeren hebben het idee dat de vragen niet meten wat de scan wil meten.

Conclusies (2/2)

Het huidige dashboard maakt onvoldoende duidelijk welke informatie men waar kan vinden. Het geeft hen nog niet voldoende handelingsperspectief, waardoor de actiebereidheid van de agrariër achter blijft

- Men weet niet waar zij welke informatie kunnen vinden, en de informatie die wél beschikbaar is vinden zij erg summier.
- De adviezen lijken in deze fase te algemeen, waardoor boeren zich niet persoonlijk aangesproken voelen.
- De weerbaarheidsmeter wordt goed gewaardeerd vanwege inzichtelijkheid.
- Boeren geven de voorkeur aan Nederlandse termen op de overzichtspagina.

Resultaten

Bereidheid om scan in te vullen

Bereidheid om deel te nemen lijkt beperkt

Boeren lijken beperkt bereid om de AgroSecure vragenlijst in te vullen

- Dit is onder meer terug te zien in de lage respons op de uitnodiging voor dit onderzoek. Met n=18 deelnemende boeren was de respons aanzienlijk lager dan de gebruikelijke 60-70.
- Daarnaast zijn onder de boeren die wel hebben deelgenomen een aantal die niet geïnformeerd willen worden over het bestaan van deze scan. Een mogelijke verklaring hiervoor is de in perceptie beperkte urgentie van het onderwerp, of hogere prioriteit van andere zaken op het bedrijf.
- Een klein aantal noemt dat zij niet snappen waarom LNV zich met het onderwerp cyberveiligheid bezighoudt, terwijl een ander deel expliciet benoemt dat zij het belangrijk vinden dat LNV de urgentie van het onderwerp aanstipt.

Boeren worden het liefst geïnformeerd via LNV of RVO

Boeren die wel geïnformeerd willen worden over het bestaan van de cybersecurityscan geven de voorkeur aan de volgende afzenders:

1. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
2. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
3. Brancheverenigingen

Quote- Cyberveiligheid is belangrijk maar pas dichtbij als heel het spul het niet meer doet. In de communicatie naar de doelgroep zijn de verhalen van hoe het mis is gegaan bij boer x misschien wel beter dan de goedbedoelde 'pas op' waarschuwing. Het is pas echt als het echt is.

Quote- Graag voor alle boeren in Nederland de eerste scan kosteloos aanbieden. Hieruit per sector verbeterpunten opstellen en deze ook overleggen met de sector. Graag vanuit LNV hier geld insteken hoe deze verbeterd kunnen worden. Als dit kosten met zich meebrengt deze financieren. De marges zijn op dit moment flinterdun en de vooruitzichten niet rooskleurig, waardoor er maar weinig boeren geld uit zullen geven aan dit item.

AgroSecure scan

Vragenlijst is begrijpelijk, maar sluit niet goed aan

Niveau van de vragen is goed, maar vragen en antwoorden sluiten niet altijd goed aan op situatie van de boer

De boeren ervaren het invullen van de vragenlijst als gemakkelijk. Wel merken zij op dat zowel de vragen als de antwoordopties niet altijd goed aansluiten op hun persoonlijke situatie:

- Een deel heeft het idee dat de vragen zijn ingestoken vanuit het perspectief van een bedrijf met personeel waarbij meerdere medewerkers op de computer werken. Hierdoor sluit de vragenlijst minder goed aan op bedrijven zonder personeel. Daarnaast noemt iemand dat de vragen niet aansluiten op een situatie waarbij de meeste bestanden en data van een bedrijf op de cloud staan.
- Daarnaast sluiten de antwoordopties niet altijd aan op de persoonlijke situatie, waardoor ze niet het door hen bedoelde antwoord konden geven. Dit heeft vaak te maken met bovenstaand punt: er wordt uitgegaan van bedrijven met meerdere medewerkers die op de computer werken. Ook mist de sector sierteelt. En heeft men commentaar op de gesloten antwoordcategorieën bij een open vraag.
- Hoewel boeren het taalgebruik begrijpelijk vinden, noemt een enkeling dat het taalgebruik niet goed aansluit op de agrarische sector. Doordat de vragen en antwoordopties niet goed aansluiten, krijgt een enkeling het gevoel dat de maker van de scan de doelgroep niet kent.
- Daarnaast behoeven sommige termen (zoals ‘externe opslag’) nog uitleg.

Quote - Je merkt wel duidelijk dat deze vragen zijn voor bedrijven met personeel op kantoor. Dat is hier niet van toepassing.

Quote - Open vragen alleen kunnen beantwoorden met nooit, misschien en soms vind ik vreemd.

Quote - Het was niet zo moeilijk om de vragenlijst in te vullen, echter waren er veel invulvragen die niet dicht bij het door mij gewenste antwoord zaten.

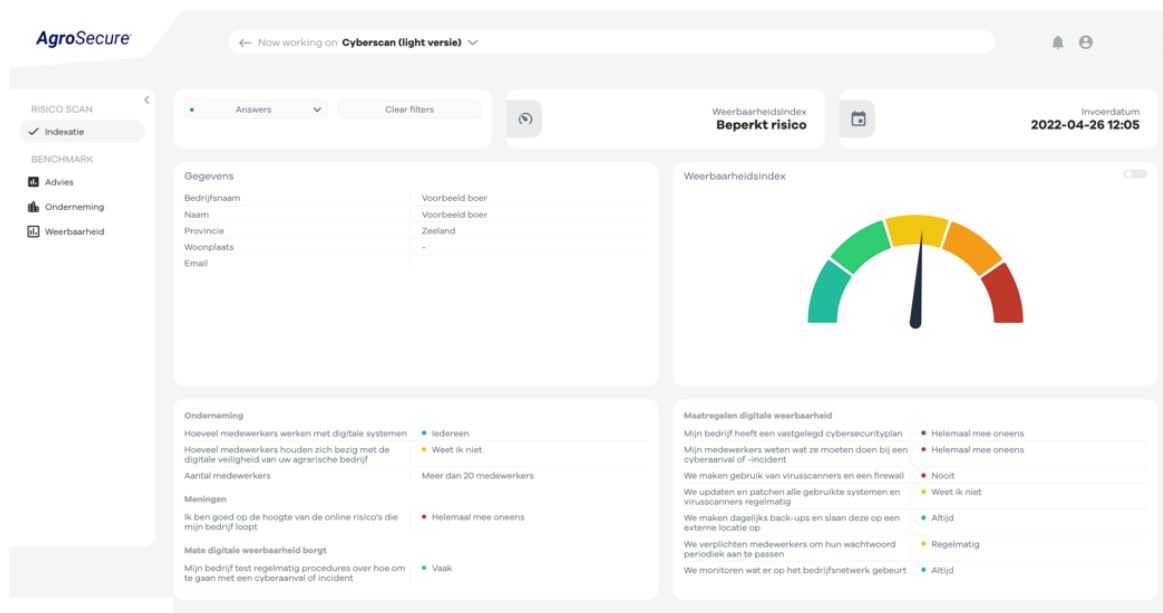
Quote - Niet echt geschikt voor de agrarische sector, meer voor de zakenwereld.

Dashboard over cyberrisico's

Huidige dashboard te onduidelijk om handvatten te bieden

i Weerbaarheidsmeter kan helpen, maar beschikbare informatie op het dashboard te onduidelijk

- De weerbaarheidsmeter maakt snel inzichtelijk hoe de boer ervoor staat op gebied van cyberveiligheid.
- De manier waarop de overige informatie op de pagina (zoals de vragen uit de scan met bijbehorend antwoord) is weergegeven is echter niet helpend voor de gebruiker. Waarschijnlijk komt dit doordat dit niet visueel maar juist tekstueel is ingestoken. Dit zorgt er bij sommigen voor dat het onduidelijk is welke informatie waar te vinden is, of dat men de toegevoegde waarde beperkt inziet.
- Een enkeling noemt de pagina's beknopt en wat oppervlakkig.

Quote - De meeste vragen waren niet van toepassing op ons bedrijf, dus dan zal de uitkomst ook niet kloppen voor ons.

Quote - De weerbaarheidsindex is super. Simpel in 1 overzicht helder hoe je ervoor staat.

Quote - Veel informatie, maar niet snel op te nemen door de hoeveelheid tekst/leeswerk.

Dashboard over cyberrisico's

Sommige termen behoeven meer uitleg

Voorkeur voor Nederlands taalgebruik, sommige woorden hebben uitleg nodig

- De helft van de boeren die de securityscan invulden, geeft aan dat het hen niet uitmaakt of de Engelstalige termen 'cybersecurityscan' en 'dashboard' worden gebruikt, of de Nederlandstalige termen hiervoor. Een iets kleinere groep boeren geeft de voorkeur aan het gebruik van Nederlandstalige termen.
- Niet alle boeren zijn bekend met de termen als indexatie, benchmark en weerbaarheidsindex.

Agrariërs zijn verdeeld over toegevoegde waarde van de benchmark

- Voor iets meer dan de helft heeft de benchmark geen toegevoegde waarde. Zo vinden sommigen de pagina onduidelijk.
- De rest zegt dat de benchmark voor hen wel iets toevoegt.

Quote - Ik vind het enigszins warrig dat er 2 verschillende talen worden gebruikt op de overzichtspagina.

Quote - Wat wordt met de termen Indexatie, benchmark, weerbaarheid bedoeld?

Quote - Ik had niet het idee dat dit op mijn situatie sloeg, ik kon er in ieder geval niks uithalen.

Quote - Ben ik nu de groene balk? Geen idee.

Actiebereidheid naar aanleiding van het dashboard

Actiebereidheid blijft achter door beperkt handelingsperspectief

Actiebereidheid blijft bij meeste agrariërs uit

- Men heeft moeite te begrijpen wat zij met het dashboard moeten omdat zij niet weten waar ze welke informatie moeten vinden en duidelijke adviezen volgens hen ontbreken. Sommigen lijken de aanbevelingen niet te kunnen vinden. Door deze punten blijft de bereidheid om actie te ondernemen achter.
- Een deel vindt het logisch dat de AgroSecure scan eens in de zoveel tijd geüpdatet moet worden, gezien cyberrisico's ook veranderen. Een aantal geeft echter aan geen zin te hebben om de vragenlijst te updaten omdat dit veel tijd in beslag neemt.
- Een kleine groep is door de AgroSecure scan meer bewust geworden van cyberrisico's, maar de meerderheid geeft aan na het invullen nog net zo bewust te zijn over de cyberveiligheid in het bedrijf als voor de scan.

Quote - Het updaten van de scan is zeker van belang, maar daarvoor zit nog een heel stuk bewustwording bij boeren wat het belang is.

Quote - De aandachtsspanne van mensen is kort. 30 minuten is lang. Die scan gaat niemand invullen.

Quote - Het is mij nog niet duidelijk wat ik hier mee kan. Komen er nog aanbevelingen?

Contact met andere boeren over scan

Boeren zien ruimte voor meer bewustwording

 Deel zou de AgroSecure scan met collega agrariërs bespreken voor bewustwording

- Ongeveer de helft van de boeren zou de scan met andere boeren bespreken, om hen op deze manier te wijzen op de risico's. Zij vinden het belangrijk om hierover kennis uit te wisselen.
- De andere helft zou de scan niet bespreken. Sommigen vinden dit onderwerp de eigen verantwoordelijkheid van boeren. Anderen zijn niet geneigd de scan te bespreken met collega agrariërs omdat de scan hen beperkt handelingsperspectief heeft gegeven of ze het dashboard niet goed begrijpen.

Quote - Ik snap er zelf helemaal niks van, dus dan kan ik het ook niet uitleggen aan iemand anders.

Quote - Ik zou het hier met collega agrariërs over hebben omdat veel boeren hier niet mee bezig zijn.

Maatwerk aanpak kan vrijheid bieden aan agrarisch ondernemer

Kosten, toepasbaarheid en administratieve last beïnvloeden de keuze van boeren voor maatwerk aanpak danwel generieke aanpak binnen 7^e actieprogramma Nitraatrichtlijn

20 mei 2022 (aangepaste versie 3 juni)

LNv Community

PM34797

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

ACHTERGROND

Nederland staat voor de opgave om de waterkwaliteit te verbeteren en de stikstofuitstoot te verminderen. Daarbij moet Nederland zich houden aan de Europese nitraatrichtlijn en kaderrichtlijn water (KRW). Om dit te bereiken is het 7^e actieprogramma Nitraatrichtlijn ontwikkeld, dat per 2023 moet ingaan.

Naast de generieke aanpak kunnen agrariërs ook kiezen voor een maatwerk aanpak. Hierbij kunnen boeren zelf bepalen welke maatregelen uit de maatwerk aanpak het beste werken voor hun bedrijf om de gestelde doelen uit de nitraatrichtlijn te behalen. De maatregelen moeten tot een minimaal gelijkwaardige waterkwaliteitsverbetering leiden als de generieke maatregelen uit het 7^e actieprogramma. De insteek van de maatwerk aanpak is ‘de meest effectieve maatregelen op de meest zinnige plek’ en een pleidooi om via goed vakmanschap te sturen op een duurzaam beheerde landbouwbodem met minimale verliezen naar het watersysteem.

Om meer inzicht te krijgen in de bereidheid van boeren om deel te nemen aan de maatwerk aanpak is hierover een onderzoek uitgezet in de LNV Community.

ONDERZOEKSVRAGEN

De hoofdvraag van het onderzoek luidt: hoe kijken agrariërs aan tegen de maatwerk aanpak, in relatie tot de generieke maatregelen uit het 7^e AP, en welke randvoorwaarden benoemen zij om hieraan deel te nemen?

- Wat zijn de randvoorwaarden om deel te nemen aan de maatwerk aanpak?
- Welke (concept)maatregelen spreken aan en welke niet, en waarom?
- In hoeverre vinden agrariërs het huidige aanbod van maatregelen binnen de maatwerk aanpak toereikend? Missen zij maatregelen die kunnen worden opgenomen?
- Hoe kijkt men aan tegen de ontheffing die wordt verleend voor een aantal generieke maatregelen uit het 7^e AP?

Onderzoeksverantwoording

Wat kan je met de inzichten uit dit rapport?

Online community onderzoek is een vorm van kwalitatief onderzoek. Bij kwalitatief onderzoek staat het ophalen van verschillende meningen en ervaringen en het duiden hiervan centraal. Opdrachtgevers gebruiken dit type onderzoek om een breed beeld te krijgen van de verschillende invalshoeken die betrokkenen hebben op een bepaald thema. Deze holistische kijk werkt inspirerend, geeft aanleiding om discussies te voeren en zorgt ervoor dat afwijkende meningen ook de aandacht krijgen. Vanwege de relatief lage aantallen respondenten is kwalitatief onderzoek niet geschikt om uitspraken te doen over percentages van een populatie of te extrapoleren naar de hele populatie.

Methode

> Online community onderzoek

> 1 discussietopic
> 1 vragenlijst

Doelgroep & steekproef

> Alle 175
communityleden
uitgenodigd

> 42 communityleden
deelgenomen

Veldwerk

> 9 t/m 16 mei 2022

> 70 posts

Conclusies (1/2)

Deel van de boeren kan zich vinden in uitgangspunt van de maatwerkaanpak

- Een aanzienlijk deel van de boeren die hebben meegedaan is positief over de maatwerkaanpak, omdat deze de agrariër in staat stelt maatregelen te kiezen die het meest effectief zijn op diens bedrijf.
- Anderen zijn kritisch en vinden dat de maatwerkaanpak door het werken met een vastgestelde set van maatregelen slechts beperkte vrijheid biedt. Daarnaast heeft een deel twijfels over hoe realistisch en effectief sommige van de maatregelen zijn.

Belangrijkste randvoorwaarden voor maatwerkaanpak zijn kosten, toepasbaarheid op het bedrijf en lage administratieve last

- Boeren zijn beperkt bereid te investeren in maatregelen binnen de maatwerkaanpak. Een bijdrage van de overheid in de vorm van bijvoorbeeld een subsidie lijkt hen gepast gezien de maatregelen van maatschappelijk belang zijn.
- Het is van belang dat de maatregelen gemakkelijk te implementeren zijn op het bedrijf zonder dat het te veel extra werk kost.
- De maatwerkaanpak zou niet te veel administratieve (bewijs)last bij de boer moeten leggen. Naast het extra werk dat dit oplevert, kan het bij boeren ook het gevoel versterken dat de overheid de boer wantrouwt.

Door onduidelijkheid over toepasbaarheid van maatregelen uit de maatwerkaanpak is men onzeker of zij hiervoor zouden kiezen en of het huidige maatregelenaanbod voldoende is

Een meerderheid van de boeren in het onderzoek weet nog niet of zij deel zouden nemen aan de maatwerkaanpak. Dit komt doordat het voor hen in dit stadium lastig in te schatten is of de beschikbare maatregelen uit de maatwerkaanpak voldoende toepasbaar zijn op hun bedrijf, en hoe deze in de praktijk zouden uitpakken.

Extra administratieve last bij ontheffingen kan obstakel vormen

- Sommigen vinden het lastig de hoeveelheid extra werk door de ontheffingen in te schatten, maar anderen verwachten veel extra administratie. Dit vormt een belangrijk obstakel om gebruik te maken van de maatwerkaanpak.
- Vooral de ontheffing van integrale bufferstroken roept positieve reacties op.
- Uiteindelijk geven de agrariërs aan dat zij een financiële afweging maken bij de keuze voor de maatwerkaanpak danwel de generieke aanpak.

Conclusies (2/2)

Positieve invloed op de opbrengst, gemakkelijke implementatie en bijkomende voordelen voor het bedrijf maken maatregelen aansprekend

- Boeren willen zo min mogelijk hinder ervaren door het gebruik van de maatwerk aanpak. Zo moet het toepassen van maatregelen niet te veel tijd kosten, en zou het bij voorkeur ook iets op moeten brengen voor het bedrijf in de vorm van hogere opbrengst of andere voordelen zoals een betere bodemkwaliteit.
- De meest aansprekende maatregelen zijn het gebruik van vanggewas waar kan, het opvolgen van bemestingsadviezen en minder ploegen. Opvallend hierbij was dat veel van de populaire maatregelen nog niet zo concreet waren uitgewerkt. Wellicht is de indruk gewekt dat deze maatregelen veel vrijheid bieden om naar eigen inzicht in te zetten.

Maatregelen die opbrengstverlaging veroorzaken, lastig toe te passen zijn of neveneffecten hebben spreken het minst aan

- Boeren willen niet te veel tijd en geld kwijt zijn aan het nemen van maatregelen. Ook wanneer maatregelen negatieve effecten hebben op hun bedrijf, zoals het veroorzaken van onkruid, zijn deze minder aantrekkelijk.
- De minst aansprekende maatregelen zijn de aanleg van bufferstroken en het opnemen van/rekening houden met berm- en slootmaaisel binnen het bemestingsplan.

Resultaten

Sentiment rondom de maatwerkaanpak

Kritisch door twijfels over haalbaarheid van maatwerkaanpak

Deel van de agrariërs positief over de maatwerkaanpak door de vrijheid die deze biedt

De maatwerkaanpak spreekt een deel van de agrariërs die meededen aan het onderzoek aan, omdat de boer hierdoor maatregelen kan kiezen op basis van de kenmerken van zijn of haar bedrijf. Daardoor kan de boer kiezen voor de in hun perceptie meest optimale maatregelen. Dit geeft een gevoel van vrijheid, wat bij de huidige maatregelen volgens sommigen ontbreekt.

Aanzienlijke groep is kritisch op de maatwerkaanpak door twijfels over de haalbaarheid en toepasbaarheid

Een ander deel van de agrariërs die meededen is echter kritisch op deze aanpak, vanwege de volgende punten:

- **Onrealistische maatregelen.** Men is kritisch over de mate waarin de maatregelen toe te passen zijn op hun bedrijf. Sommige maatregelen vereisen voor hen dusdanig veel extra werk of investering dat deze onrealistisch zijn om in te zetten.
- **Beperkte vrijheid in de maatregelen.** Een deel van de boeren vindt dat de maatwerkaanpak niet voldoende vrijheid biedt, omdat het alsnog werkt met een vastgestelde set aan maatregelen. Sommigen willen hierin volledige vrijheid hebben.
- **Meer administratie.** Men voorziet een hogere administratieve last bij de maatwerkaanpak.
- **Houding van de overheid.** Een deel van de boeren vindt het niet passend dat de overheid zich op deze manier mengt in het werk van de ondernemer. Daarnaast roept het onder sommigen het gevoel op dat de overheid wantrouwend naar de sector kijkt, door de mate waarin zij zich moeten verantwoorden.

Boeren zien graag een bijdrage van de overheid om maatregelen te nemen

Een aantal boeren vindt dat boeren door de maatwerkaanpak (of gebruik van de generieke maatregelen) een bijdrage leveren aan een kwestie van maatschappelijk belang, maar hier zelf alle kosten voor moeten dragen. Zij zouden graag zien dat de overheid (een deel van) deze lasten zou dragen.

Quote - Elke situatie en uitgangspositie is anders.

Quote - Ik ben heel erg voor maatwerk omdat de huidige regels geen ruimte bieden voor creatieve oplossingen.

Quote - De voorgeschreven methoden en regels baren me zorgen. (...) Ondoordacht en onrealistisch. Het afvoeren van slootmaaisel en verwerken van slootmaaisel in de mestboekhouding is een mooi voorbeeld - hoe ga je dit meten? Hoe veel ton slootmaaisel komt er op je perceel? Waar gaat het slootmaaisel heen? Compostering? Een dergelijke maatregel zorgt voor een groot afvalprobleem en ik vraag me af of daar over nagedacht is.

Randvoorwaarden en stimulansen bij maatwerkeraanpak (1/2)

Toepasbaar, financieel aantrekkelijk en lage administratieve lasten

Op deze en volgende pagina staan de randvoorwaarden die boeren benoemen bij het toepassen van de maatwerkeraanpak.

Toepasbaar op het bedrijf

Maatregelen moeten gemakkelijk te implementeren zijn binnen het bedrijf. Het is belangrijk dat het proces rondom de maatwerkeraanpak eenvoudig is en de maatregelen op een manier in te passen zijn die niet te veel extra werk oplevert.

Quote - Maatregelen moeten op een makkelijke en efficiënte manier te implementeren zijn in de bedrijfsvoering en geen extra verzwaring van de regelgeving/regeldruk met zich mee brengen.

Positieve kosten-batenbalans

Er zou voor boeren financieel voordeel te halen moeten zijn door het toepassen van de (maatregelen uit de) maatwerkeraanpak in de vorm van bijvoorbeeld hogere opbrengstprijzen of subsidie.

Quote - De kosten-batenanalyse moet een positief resultaat laten zien. Als dit niet haalbaar is door hogere opbrengstprijzen zal er ruimschootse compensatie d.m.v. langjarig gedekte subsidie moeten zijn. Het verbeteren van de waterkwaliteit is een gedeeld maatschappelijk belang en het is dan ook legitiem om hier maatschappelijke gelden voor in te zetten.

Lage administratieve last

De maatwerkeraanpak zou geen tot weinig extra administratieve last bij de boer moeten leggen. De bewijslast moet gemakkelijk te organiseren zijn.

Quote - De maatwerkeraanpak moet niet al te veel administratieve lasten geven.

Randvoorwaarden en stimulansen bij maatwerketaanpak (2/2)

Beloning, vertrouwen en 'fact-based'

Beloning voor gebruik maatwerketaanpak

Sommigen willen dat er een beloning verbonden is aan het succesvol uitvoeren van de maatwerketaanpak. Voorbeelden hiervan zijn vrijstellingen van verplichtingen of hogere bemestingsnormen. Zie [slide 16](#) voor de reacties op de ontheffingsmaatregelen.

Vertrouwen vanuit de overheid

Een stimulans voor de maatwerketaanpak is wanneer er vertrouwen uitgaat vanuit het beleid en de boer wordt aangesproken op diens vakmanschap. Dit hangt samen met de gemakkelijke bewijslast, waarbij de boer niet bij voorbaat wordt gewantrouwd.

Beleid gebaseerd op metingen

Boeren geven de voorkeur aan een maatwerketaanpak die gebaseerd is op daadwerkelijke metingen in plaats van op modellen. Dit geeft boeren meer vertrouwen in het beleid.

Quote - Maatwerketaanpak moet een beloning geven voor je bedrijf. Wanneer doelen gehaald worden, moet daar iets tegenover staan.

Quote - De overheid zou moeten uitgaan van vertrouwen, transparantie en het goed willen doen.

Quote - De juiste meetmethoden moeten gebruikt worden. Er moet meer gemeten worden, en geen gebruik van modellen.

Obstakels bij de maatwerkaanpak (1/2)

Lasten voor de boer in de vorm van geld en tijd werpen drempel op

Investering zonder compensatie

De maatwerkaanpak vereist een investering van de boer die sommigen niet kunnen en sommigen niet willen maken. De overheid zou volgens boeren ook een deel van deze last moeten dragen gezien de maatregelen van maatschappelijk belang zijn.

Quote - Ik mis hierin hetgeen het mij als ondernemer op gaat brengen... Ik moet een maatschappelijke functie gaan vervullen, maar is er ook een beloning voor? De kosten van mijn bedrijf zijn het laatste jaar explosief gestegen en deze maatregelen zorgen wederom voor extra kosten?

Hoge administratieve last

Een deel verwacht een hogere administratieve last door de maatwerkaanpak. Dit wekt ook een indruk van wantrouwen vanuit de overheid, gezien de boer hierbij het gevoel heeft zich constant te moeten verantwoorden.

Quote - De administratieve last zal uiteindelijk wel de bottleneck zijn om te kiezen voor een maatwerkaanpak aangezien de overheid bij voorbaat al ervanuit gaat dat de agrarisch ondernemer onbetrouwbaar is en men door de administratie de bewijslast bij de agrariër legt.

Controleerbaarheid maatregelen

Boeren zien een obstakel bij de controleerbaarheid van maatregelen. Wanneer dit te complex is of te veel tijd kost vormt dit een obstakel.

Quote - Een obstakel is de controleerbaarheid. Wie betaalt dat? Wie bepaalt en hoe? Worden alle opgaves op die manier getoetst? Dan wordt het een brei van cijfers. Zou wenselijk zijn om dit allemaal in de kringloopwijzer weg te kunnen zetten.

Obstakels bij de maatwerkaanpak (2/2)

Inkomstenderving en angst voor rigide regelgeving

Negatief effect op inkomsten

Sommige maatregelen werken kostenverhogend of opbrengstverlagend. Dit maakt deze specifieke maatregelen onaantrekkelijk.

Quote - Heel wat maatregelen kosten geld. Verschillende maatregelen zijn kosten verhogend en andere opbrengst verlagend. Maatregelen zoals het verwerken van berm en slotenmaaisel lijken toch vooral bedoeld om de overheid van afval af te helpen.

Meer regelgeving

Wanneer bij de maatwerkaanpak meer regelgeving komt kijken voor het bedrijf of dit beperkingen opwerpt voor de bedrijfsvoering, vormt dit een obstakel voor boeren.

Quote - Obstakels die ik zie zijn meer regelgeving en beperkingen in onze bedrijfsvoering.

Rigiditeit van de regels/maatregelen

Wanneer zeer rigide om wordt gegaan met maatregelen maakt dit de maatwerkaanpak minder aantrekkelijk voor sommige boeren. Hieronder valt onder andere dat er geen rekening wordt gehouden met de praktijk maar enkel vanuit de theorie wordt geredeneerd.

Quote - Het is van belang hoe flexibel of rigide er met de maatregelen wordt omgegaan. Met name bemesten is geen exacte wetenschap. Hoeveel stikstof vrij komt uit dierlijke mest hangt niet in de laatste plaats af van factoren als bodem, weer en temperatuur.

Aansprekendheid maatregelen maatwerkeraanpak

Gebruik van vanggewas spreekt het meest aan, aanleg bufferstroken het minst

Boeren kregen een lijst met conceptmaatregelen uit de maatwerkeraanpak voorgelegd en konden aangeven welke maatregelen zij het meest en het minst aansprekend vonden. Voor een volledig overzicht van deze maatregelen, zie [Bijlage 1](#). In de volgende twee sheets geven we duiding waarom deze maatregelen al dan niet aanspreken.

Maatregelen die het meest aanspreken

1. Gebruik een vanggewas waar het kan (n=14)
2. Het opvolgen van bemestingsadviezen, rekening houdend met de N-behoefte van het gewas, het weer en het N-leverend vermogen (n=13)
3. Voorkom insporing door lichtere machines met lagere bandenspanning (n=11)
4. Minder ploegen (n=10)
5. Zorg voor een goede chemische bodemkwaliteit en bodemstructuur (n=8)

Maatregelen die het minst aanspreken

1. Aanleg bufferstroken (n=13)
2. Het opnemen van/rekening houden met berm- en slootmaaisel binnen bemestingsplan (n=12)

Positieve invloed op aantrekkelijkheid maatregelen

Positief effect op opbrengst en gemakkelijke implementatie maatregel van belang

Factoren die een **positieve invloed** hebben op de aansprekendheid van een specifieke maatregel:

- ✓ **Positieve invloed op opbrengst.** Wanneer een maatregel een positieve invloed heeft op de opbrengst (direct of indirect) zorgt dit dat de maatregel aantrekkelijker wordt voor de boer. Maatregelen die de bodemkwaliteit en structuur bijvoorbeeld verbeteren kunnen tot betere opbrengsten leiden.
- ✓ **Bijkomende baten door treffen van maatregel.** Wanneer een maatregel niet enkel de waterkwaliteit/nitraatgehalte verbetert, maar ook andere positieve effecten heeft voor de boer zoals het verbeteren van het bodemleven en biodiversiteit en het vasthouden van vocht. Minder ploegen zorgt bijvoorbeeld voor minder afbraak van organische stof.
- ✓ **Toepasbaar op eigen bedrijf.** Wanneer er geen tot weinig barrières zijn om een maatregel toe te passen binnen het bedrijf, doordat het bijvoorbeeld weinig/geen extra tijd of geld kost en gemakkelijk in te passen is in de bedrijfsvoering. Een voorbeeld hiervan is het opvolgen van bemestingsadviezen.
- ✓ **Wordt al toegepast.** Wanneer men een maatregel al (succesvol) toepast op het bedrijf maakt het de keuze voor deze maatregel binnen de maatwerkaanpak aantrekkelijker. Zo noemt een aantal boeren al een paar jaar succesvol gebruik te maken van nitrificatieremmers of langzaam werkende meststoffen.
- ✓ **Flexibiliteit.** Sommige boeren noemen dat zij het belangrijk vinden om maatregelen af te kunnen stemmen op hun situatie. De maatregelen waarbij dat kan vinden zij daarom aantrekkelijk. Een voorbeeld hiervan is het opvolgen van bemestingsadviezen, waarbij rekening wordt gehouden met de N-behoefte van het gewas, het weer en het N-leverend vermogen.

Quote - Een goed bodembeheer is een langetermijninvestering die tot lagere kosten leidt en betere gewassen/vruchten oplevert.

Quote - Met deze maatregel blijft het bodemleven optimaal waardoor weerbaarheid van de grond op peil blijft.

Quote - Onze ervaring is al dat dit [gebruik van nitrificatieremmers of langzaam werkende meststoffen] goed werkt. Wij passen dit al jaren toe.

Quote - Omdat hier rekening gehouden wordt met de gewasbehoefte en de bodem, dus maatwerk. Generieke maatregelen zorgen vaak voor onwerkbare situaties die niet geschikt zijn voor de betreffende situatie.

Negatieve invloed op aantrekkelijkheid maatregelen

Grote vereiste investering of beperkte toepasbaarheid maatregel vormen drempel

Factoren die een **negatieve invloed** hebben op de aansprekendheid van een specifieke maatregel:

- × **(hoge) Kosten.** Maatregelen die (hoge) kosten met zich meebrengen zijn minder aantrekkelijk, omdat veel boeren hier geen (grote) investering willen doen. Deze kosten kunnen direct zijn (in de vorm van nieuw materieel) of indirect door lagere opbrengst of hogere productiekosten. Het gebruik van bufferstroken zorgt bijvoorbeeld voor minder productiegrond.
- × **Onrealistische maatregelen/twijfels over toepasbaarheid.** Sommige maatregelen zijn in de perceptie van boeren niet of minder toepasbaar. Zo zijn sommige maatregelen lastig in te passen in het bedrijf omdat deze te veel tijd of moeite kosten of sluiten deze volgens hen beperkt aan op de praktijk. Het gebruiken van een Nmin meting om de voorjaarsgift te bepalen is volgens boeren bijvoorbeeld niet erg geschikt, omdat deze sterk afhankelijk zijn van de weersomstandigheden.
- × **Neveneffecten van maatregelen.** Sommige maatregelen hebben negatieve effecten op andere factoren die van belang zijn voor het boerenbedrijf. Sloot- en bermmaaisel kunnen bijvoorbeeld onkruid en verontreiniging als gevolg hebben.
- × **Te ingewikkeld.** Een aantal boeren geeft bij verschillende maatregelen aan dat ze deze niet begrijpen, of deze als te complex zien om toe te passen. Zo noemt iemand het gebruik van nitrificatieremmers complex.

Quote - Kost grond en productieruimte en die ruimte heb ik niet in de hypotheek. Dit kan alleen als er meerderjarige financiële dekking voor is.

Quote - Dit is een theoretische benadering, praktisch gezien is dit echt niet werkbaar lijkt mij.

Quote - Ik ben tegen het verwerken van slootmaaisels. Hier door krijg je na jaren een explosie van onkruid en moet als nog ploegen chemische middelen gebruiken om een schoon land te krijgen.

Quote - Ik weet niet eens wat dit inhoudt, hoe kan dit werkbaar zijn?

Bruikbaarheid van de maatwerkaanpak

Onvoldoende zicht op toepasbaarheid maakt dat veel boeren twijfels hebben

Er lijkt nog onduidelijkheid te zijn over de maatwerkaanpak waardoor de bruikbaarheid lastig in te schatten is

- Een ruime meerderheid weet nog niet of zij deel zouden nemen aan de maatwerkaanpak. Waarschijnlijk komt dit doordat zij het lastig vinden om in te schatten of de beschikbare maatregelen voldoende mogelijkheden bieden en of deze toepasbaar zijn op hun eigen bedrijf.
- Ongeveer een kwart vindt dat de maatwerkaanpak voldoende mogelijkheden biedt. Ongeveer de helft van de boeren weet op dit moment nog niet of de maatregelen voldoende mogelijkheden bieden.

Boeren doen een aantal suggesties voor aanvullende maatregelen waarmee ze de maatwerkaanpak zouden willen uitbreiden:

- Doorzaaien van grasland (met kruidenrijk mengsel) i.p.v. herzaaien
- Professionele mestverwerking met behulp van gedroogde mestkorrels
- Lagere dosering gewasbescherming
- Toepassen van fertigatie door middel van druppel irrigatie systeem
- Mogelijkheid om kunstmest en drijfmest met elkaar uit te kunnen wisselen
- Akkerranden (ook met opgaande begroeiing) in de markt zetten als landschaps- /natuurbeleving en dagrecreatie
- Stimuleren van precisiebemesting en beregening
- Betere inwatering en afwatering beter regelen
- Schapengaas langs waterlopen zodat ganzen minder gemakkelijk nesten kunnen bouwen en minder mest kunnen achterlaten in de watergang
- Kringloopwijzer als maatstaf nemen

Mening over ontheffingen generieke maatregelen

Deel van de boeren voorziet extra administratieve last door ontheffingen

Wanneer boeren voor de maatwerk aanpak kiezen, krijgen zij ontheffing voor de maatregelen die onder de generieke maatregelen van het 7^e actieprogramma Nitraatrichtlijn vallen (zie [Bijlage 2](#)). We vroegen boeren in hoeverre deze ontheffing opweegt tegen mogelijk extra werk dat de maatwerk aanpak meebrengt.

Waarde van ontheffingen t.o.v. extra werk bij maatwerk aanpak lastig in te schatten

- Een aanzienlijke groep kan zich nog lastig een voorstelling maken van hoeveel extra werk de maatwerk aanpak zou kosten en hoeveel werk de administratie rondom de ontheffingen hen kost. Een boer noemt het lastig een inschatting te maken wat de gevolgen zijn voor zijn eigen sector, gezien diegene het idee heeft dat maatregelen voor de akkerbouw en landbouw door elkaar heen worden gebruikt.
- Daarnaast hangt de toepasbaarheid van de maatregelen en ontheffingen af van omstandigheden zoals het weer.
- De kosten zijn voor sommigen doorslaggevend in hun keuze voor de maatwerk aanpak (met ontheffingen) of de generieke aanpak.

Quote - Kun je nu nog moeilijk zeggen. Het wordt een afweging wat het meeste geld oplevert.

Quote - Aan de extra administratieve last zijn, naast uren, natuurlijk ook kosten verbonden. Labonderzoek, monsternamen. Dat kan niet uit.

Een flinke groep heeft het idee dat de ontheffingen voor extra werk zorgen of zien andere bezwaren

- Zij verwachten dat de administratie en controle voor de ontheffingen extra werk zullen opleveren.
- Een aantal vindt de lijst met ontheffingen te beperkt.
- Een kleine groep noemt deze regeling bovendien fraudegevoelig.

Quote - De ontheffingenlijst is wel erg beperkt en dus niet interessant gezien de hoge kosten die er tegenover staan.

Een kleinere groep is positief over de ontheffingen

- Met name de ontheffingen met veel financiële consequenties worden gewaardeerd, zoals de ontheffing voor integrale bufferstroken.

Quote - Hoe hoger de kosten van de maatregel (zoals bufferstroken, en bouwplan ingrepen) hoe groter de bereidheid om te werken voor een ontheffing.

Eerste reactie op Kamerbrieven transitie landelijk gebied

Boeren reageren boos en gefrustreerd op de
gepresenteerde plannen

18 augustus 2022

LNV Community

PM34926

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

ACHTERGROND

Op 10 juni 2022 lichtten minister Staghouver en minister Van der Wal de Tweede Kamer in over de transitie naar een vitaal landelijk gebied.

Via deze berichtgeving werd duidelijk dat het kabinet per gebied doelen wil vaststellen voor onder andere stikstof, water en klimaat (startnotitie Nationaal Programma Landelijk Gebied). Deze doelen bepalen voor een deel het perspectief van agrarische ondernemers in de regio. Voor de reductie van stikstof zijn al richtinggevende doelen gedeeld. In sommige gebieden is dit 70%.

Gezien de impact van dit bericht op de agrarische sector hebben we in de LNV Community uitgevraagd wat de eerste reactie is van boeren op dit bericht. In de periode tussen 10-19 juni hebben 81 boeren uit de LNV Community hun mening gegeven over dit onderwerp.

ONDERZOEKSVRAGEN

Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in het heersende sentiment naar aanleiding van de Kamerbrieven die op vrijdag 10 juni zijn verstuurd en de gezamenlijke persconferentie na afloop van de ministerraad.

We beantwoorden daartoe de volgende deelvragen:

- Wat hebben de boeren meegekregen over de inhoud van de Kamerbrieven in de media, en wat vinden zij van de manier waarop de ministers de boodschap hebben gebracht?
- Hoe kijken boeren aan tegen de boodschap uit de Kamerbrieven? Welke gevoelens roepen de brieven op? In hoeverre zien zij de noodzaak voor een transitie van het landelijk gebied?
- Waar hebben boeren behoefte aan naar aanleiding van de Kamerbrieven?

Onderzoeksverantwoording

Wat kan je met de inzichten uit dit rapport?

Online community onderzoek is een vorm van kwalitatief onderzoek. Bij kwalitatief onderzoek staat het ophalen van verschillende meningen en ervaringen en het duiden hiervan centraal. Opdrachtgevers gebruiken dit type onderzoek om een breed beeld te krijgen van de verschillende invalshoeken die betrokkenen hebben op een bepaald thema. Deze holistische kijk werkt inspirerend, geeft aanleiding om discussies te voeren en zorgt ervoor dat afwijkende meningen ook de aandacht krijgen. Vanwege de relatief lage aantallen respondenten is kwalitatief onderzoek niet geschikt om uitspraken te doen over percentages van een populatie of te extrapoleren naar de hele populatie.

Methode

Online community onderzoek

1 individueel topic

Doelgroep & steekproef

Alle 175 communityleden

81 communityleden deelgenomen

Veldwerk

10 t/m 19 juni 2022

‘Inkrimping van de sector’ als belangrijkste boodschap opgepikt uit de Kamerbrieven

Boeren uit de LNV Community koppelen inkrimping en opkoping terug als boodschap van de brieven. Daarbij missen ze juist informatie over innovatie en perspectief voor de sector. Ook missen zij in de boodschap een deel over andere sectoren. Naar hun mening wordt een te groot offer gevraagd van de agrarische sector, terwijl andere sectoren en oorzaken buiten schot blijven.

Inhoud van de Kamerbrieven zorgt voor woede, onmacht en frustratie

Boeren voorzien grote consequenties van de stikstofdoelen, zowel op individueel niveau (faillissementen, angst en onzekerheid binnen het gezin, verloren gaan van familiebedrijven) als op landelijk en zelfs mondiaal niveau (verdwijnen van de sector, voedselcrisis, polarisatie, burgeroorlog). Ze zijn boos over de inhoud van de brieven, maar ook over het feit dat deze plannen zijn gepresenteerd terwijl er nog zoveel onzekerheid rondom de invulling bestaat.

Veel boeren onderkennen niet noodzaak voor een transitie van het landelijk gebied. Zij betwijfelen het stikstofprobleem omdat ze geen vertrouwen hebben in de modellen waar het beleid op is gebaseerd. Bovendien menen zij dat Nederland onterecht hoge eisen stelt op het gebied van stikstof. Ze staan niet achter de keuze voor Natura-2000-gebieden. Daarnaast speelt mee dat zij in hun omgeving ook voorbeelden zien dat het goed gaat met de natuur. Daarbij vinden ze de gepresenteerde plannen veelal niet de juiste oplossing, omdat ze niet overtuigd zijn dat deze de doelen gaan halen.

Behoeft aan herziening, duidelijkheid en perspectief

Een deel van de boeren wil dat de plannen herzien worden. Voor velen voelt het alsof er geen ruimte meer is voor een dialoog met LNV, omdat zij het gevoel hebben gekregen dat zij voor een al voldongen feit geplaatst zijn en dat er geen plek is voor oplossingen die boeren aandragen. Dit leidt voor een groep boeren ertoe dat zij geen behoefte meer hebben aan dialoog. Anderen zijn vooral op zoek naar meer perspectief en willen graag dat het ministerie in samenspraak met de sector naar innovatieve oplossingen gaat kijken. Voor de meesten is het vertrouwen in LNV laag. ⁶⁶

Resultaten

Veel boosheid om de gepresenteerde plannen

Onmacht en frustratie voeren boventoon

Veel negatieve emoties rondom gepresenteerde plannen

Vergelijkbaar met wat we in de media kunnen zien, zijn ook de boeren in de community boos, gefrustreerd en wanhopig.

- De emoties lopen hoog op, doordat zij een gevoel van **onrecht** en **onmacht** ervaren. De consequenties zijn groot, en worden beschreven op verschillende niveaus:
 - Op **individueel niveau** spreekt men over de zorgen van failliet gaan, de angsten in het gezin over het voortbestaan van familiebedrijven en bestaanszekerheid in de toekomst.
 - Op **landelijk/mondiaal niveau** voorzien de boeren grote gevolgen voor de gehele sector in Nederland. Zij noemen bijvoorbeeld meer import van minder hoogwaardige kwaliteit voedsel en daarmee voedselonzekerheid/voedselcrisis. Ook beschrijven zij als gevolg van de maatregelen een afbrokkeling van sociale cohesie in de samenleving, polarisatie en zelfs burgeroorlogen die kunnen ontstaan hierdoor.
- De **verontwaardiging** lijkt **collectief**: ook boeren die niet veel effecten verwachten van de maatregelen op hun eigen bedrijf zijn boos dat dit de sector ‘wordt aangedaan’.

Quote - Extreme woede. Het zal je bedrijf maar zijn. Door vele generaties opgebouwd. Wordt door overheid afgepikt, doordat zij zo nodig overal natuurgebieden hebben aangewezen. Extreme woede en onmacht.

Quote - Het is net dat een schoolkind een draai om de oren krijgt, terwijl hij geen idee heeft wat hij misdaan heeft.

Quote - Afglijden naar een land dat voor voedsel afhankelijk wordt van landen waar je niet afhankelijk van wil zijn, met een geveinsd probleem waar effectiever een oplossing voor is door juist natuurbeheer.

Boodschapoverdracht eenzijdig

Met name zure boodschap agrarische sector opgepikt

Transitie naar vitaal landelijk gebied onthouden als 'kaalslag sector'

De agrariërs hebben uit de boodschap van de ministers met name gehaald dat de sector moet **inkrimpen**, desnoods door opkoping. Het deel over innovatie en perspectief wordt door hen niet teruggekoppeld. Het gebrek aan een concrete invulling **hoe** de reductie bereikt moet worden, draagt bij aan de irritatie rondom de boodschap. Boeren rekenen het de ministers aan dat ze met deze beperkte boodschap veel onrust en angst hebben gezaaid zonder perspectief te bieden.

Men heeft het gevoel dat alleen agrariërs offers moeten brengen

De agrariërs die meededen in de community hebben het gevoel dat de offers te veel van de agrarische sector worden gevraagd, terwijl **andere sectoren buiten schot** blijven.

- Met name de luchtvaart, wegenbouw en industrie zijn genoemd als belangrijke vervuilende sectoren die te weinig beperkingen opgelegd krijgen.
- Bovendien zijn zij gefrustreerd dat er volgens hen te weinig aandacht is voor de **andere oorzaken**, zoals menselijk (vlieg- en consumptie)gedrag.

Quote - En ALLE echt ALLE boeren zijn al jaren bezig met verbeteren. Deze behandeling hebben ze niet verdiend! Maar blijf lekker geloven in Shell, TATA, luchthavens e.d. en geef ons boeren allemaal een rotschop. En mogen al onze gezinnen nog ruim een jaar lekker in onzekerheid zitten zweeten.

Quote - Dat de landbouw stikstof moet gaan reduceren, maar het hoe nog ingevuld moet worden. Dat ligt mede bij de provincies. Het veroorzaakt hele grote onrust in de land- en tuinbouwsector. Het HOE is niet bekend, waardoor iedereen, maar dan ook écht iedereen in grote onzekerheid verkeert.

Quote - Om te voldoen aan zelf opgelegde doelen vanuit een gammel rekenmodel. met daarbij voor ogen dat er 18 miljoen of meer mensen moeten wonen en consumeren in Nederland wordt het platteland onleefbaar gemaakt door de voedselproducenten aan onhaalbare banden te leggen.

Boeren twifelen over de noodzaak van de doelen

Met name uitgaan van modellen geeft twijfel over noodzaak

Veel onbegrip over noodzaak tot ingrijpen

Een deel van de boeren is van mening dat het niet nodig is om in te grijpen.

- De voornaamste frustratie lijkt voor hen dat het beleid wordt **gebaseerd op modellen** en niet op metingen. Zij trekken de modellen in twijfel en hebben hier geen vertrouwen in.
- Zij spreken over een ‘**gecreëerd probleem**’, door het aanwijzen van Natura-2000-gebieden. Ook zijn zij negatief over de rol van natuurbeschermingsorganisaties, die volgens een aantal boeren onnodig inmenging in het bestaan van de natuur.
- Hun mening wordt versterkt doordat ze in hun directe omgeving voorbeelden zien waarbij het **juist goed** gaat met de natuur (bijvoorbeeld goede waterkwaliteit, dieren die floreren).
- Daarnaast vinden zij dat Nederland in vergelijking met andere landen **onterecht hogere eisen** heeft.

Quote - Natuur is niks mis mee, alleen daar waar de mens (natuurorganisaties) ingrijpt geeft het problemen. De overheid moet veel beter de regie nemen van wat die organisaties aan het doen zijn. Heb zelf een stuk natuur in de familie waar al 100 jaar niks mee gebeurd is en dat is nog in prima staat en niks veranderd. Klimaat is geen probleem van wat de boer doet, kijk dan eerst naar de mensheid zelf, die geven de grootste uitstoot.

Quote - Het is niet uit te leggen dat je niet op basis van cijfers en metingen, maar met een model met enorme foutmarges een sector de nek omdraait.

Quote - Ik vind het stuitend dat Nederland als land gelijk wordt getrokken aan grote landen als Duitsland en Frankrijk. Deze landen hebben een groter oppervlakte en hele gebieden die helemaal niet geschikt zijn voor landbouw of bebouwing en daarom natuur zijn.

Quote - De Natura-2000 gebieden zijn een grote flauwekul. In het buitenland liggen de stikstofnormen veel hoger en reëler. De natuur is in Nederland niet slechter dan in België of Duitsland. Gaat alleen maar om het bouwen van huizen.

Tevens geloven boeren niet in de gepresenteerde oplossing

Daardoor gebrek aan draagvlak

Veel boeren geloven niet in deze oplossing

Een deel van de boeren gelooft niet in het probleem, maar zelfs het deel dat wel van mening is dat er iets moet gebeuren om de natuur te beschermen ziet niet het nut van de gepresenteerde oplossingen in.

- Dit komt deels omdat zij de **doelen niet realistisch** vinden. Zij hebben het gevoel dat de maatregelen niet gaan zorgen dat de doelen worden behaald.
- De opgelegde stikstofreductie **beperkt** wat hen betreft de mogelijkheid tot **dialogoog**. Ook missen zij de mogelijkheid om als sector zelf met oplossingen te komen die ze wel realistisch vinden. Het oplossingsgerichte karakter van de ondernemers wordt onterecht niet aangesproken, menen zij.
- Tot slot zeggen sommigen dat er al zoveel van de boeren is gevraagd, dat het **niet te rechtvaardigen** is dat er wéér offers worden gevraagd van deze sector. Deze boeren vragen om een gezamenlijke aanpak, waarbij ook de maatschappij en industrie noodzakelijke offers brengen.

Quote - De brief van minister v.d. Wal is verbijsterend: de Nederlandse regering laat wederom na om eerst de natuurambities in N2000 en NNN bij te stellen. Deze liggen op een onrealistisch en onhaalbaar hoog niveau. De beschreven natuurdoelen zullen dan ook niet gehaald worden met dit voorstel...! Dus eerst moeten de doelen bijgesteld en dan pas maatregelen formuleren voor wat dan nodig zou zijn voor de gehele maatschappij.

Quote - Groen inwisselen voor grijs kan nooit milieu winst opleveren. Dat snapt iedereen toch? Toen mijn oma jong was, waren er 7 miljoen mensen in Nederland, nu zijn het er meer dan 18 miljoen. En de boeren die vervuilen het klimaat? WAANZIN TEN TOP

Quote - Het onterecht dat de landbouw zoveel moet inleveren, als landbouwsector hebben we de laatste jaren al zoveel ingeleverd. Terwijl er steeds meer mensen komen in NL en het wagenpark is verdubbeld de laatste 10 tal jaren. We zullen zien dat deze aanpassing nul komma nul effect heeft op de natuur. De landbouwsector is de natuur.

Vertrouwen in overheid nog verder gedaald

Dialogoog tussen sector en LNV bemoeilijkt

Veel wantrouwen richting de overheid

Het sentiment richting het ministerie is negatief.

- Er heerst veel wantrouwen bij de boeren. Een aantal boeren beschuldigt het ministerie van een verborgen agenda, waarbij grondbezit en groei van woningbouw de eigenlijke motivatie is voor de reductieplannen.
- Veel boeren zien deze plannen als een bewijs voor de miskennis en onderwaardering die zij al jaren voelen.
- Ook noemen zij dat deze plannen laten zien dat het ministerie te weinig kennis heeft van wat er op het boerenerf gebeurt, wat er nodig is om natuur te beschermen en welke gevolgen deze maatregelen gaan hebben.

Groot deel van de boeren gooit de deur dicht

Boeren in de community hebben de **dialogoog gemist** bij het vormgeven van de plannen. Naar hun mening zijn deze eenzijdig tot stand gekomen, terwijl zij als sector met innovatieve oplossingen hadden kunnen bijdragen aan een gezamenlijk plan. De meerderheid van de boeren lijkt eerst initiatief van het ministerie te willen in de vorm van aanpassingen in de plannen, voordat zij verder kunnen met een gesprek of beslissingen kunnen nemen

Quote - Begrijp ook niet dat de overheid denkt dat woningbouw beter voor de natuur is dan landbouw. Ik krijg sterk de indruk dat het alleen maar om de grond te doen is. Hoe denkt LNV dat akkerbouwers in de toekomst hun land moeten gaan bemesten? Geen of veel minder veehouderij betekent geen mest meer voor ons en geen bemesting is geen gewas telen.

Quote - Ik wil een eerlijke en daadkrachtige overheid, die zich niet laat leiden door de waan van de dag. Die de fouten uit het verleden erkent en deze oplost. En niet een bepaalde beroepsgroep opoffert voor iets heel anders dan wat ze zeggen. Ze willen goedkoop grond hebben om huizen enz te bouwen en framen daarom de boeren maar tot grote criminelen.

Toekomstperspectief voor boeren ongewis

Roep om herziening en duidelijkheid

Veel onduidelijkheid voor de toekomst

Naar aanleiding van de Kamerbrieven en de berichtgeving daaromtrent is er nog veel **onduidelijkheid** over de toekomst van de individuele boeren.

- Met name het feit dat de **invulling** nog onduidelijk is, roept veel frustratie op bij de boeren.
- De **kaart** is nog niet zodanig gedetailleerd dat individuele ondernemers weten waar zij aan toe zijn.
- Veel boeren willen dat de **plannen aangepast** worden. Er is in de community niet gesproken over de demonstratie die op 22 juni gepland staat.

Quote - Geen idee wat de gevolgen zijn voor een paars gebied. Wie houdt de minister tegen? Wanneer begint het verstand te zegevieren? Duidelijkheid is wat we willen!

Quote - Ik vond het kaartje erg onduidelijk. Ik kan niet zien waar ik inval. Geeft het weinige vertrouwen wat de overheid al heeft weer een duw.

Quote - Mijn eerste reactie is dat ik hier NIETS mee kan. Weer geen duidelijkheid omdat het HOE niet bekend is. Waarom is er geen duidelijk plan MET provincies en gemeentes gemaakt en had dat naar buiten gebracht. NIEMAND weet waar hij/zij aan toe is. De enige zekerheid is: Onzekerheid over het voortbestaan van je bedrijf. Met alle gevolgen van dien: geen financiering meer, wat moet ik gaan doen als ik geen boer kan blijven, kan ik wel stoppen, ben ik straks failliet, behoudt de grond wel haar waarde, kan ik wel aan mijn aflossingsverplichting blijven voldoen. Heb ik nog wel toekomstperspectief en nog heel veel vragen en stress meer.

Toekomstperspectief gezamenlijke opgave

Behoeftte aan meer mogelijkheden

Sector vraagt om meer perspectief

- Een deel van de boeren die meededen aan de community geven aan dat zij willen dat LNV **meer mogelijkheden** biedt, waardoor zij met innovatieve oplossingen kunnen bijdragen aan de stikstofreductie.
- Ze geven daarbij aan dat het belangrijk is dat de **hele keten** bijdraagt en dat ook de **samenleving** wordt gestimuleerd om bij te dragen aan de oplossing.

Quote - Er zijn nog veel onzekerheden qua uitvoering, dus wat er van terecht komt?? Laat aub de gehele maatschappij bijdragen leveren in het oplossen van de gehele reeks aan problemen die we als samenleving in de afgelopen decennia hebben gecreëerd (niet alleen N; dus minder vliegen, minder zogenaamde [lege] luxe). Verandering is nodig als je ziet hoe ongelooflijk veel we hebben "geleend" danwel opgeëist van de natuur en de toekomst. De burgers van onze samenleving zullen moeten gaan inzien wat de desastreuze lange termijn effecten zijn van onze nagestreefde leefwijze. Verandering is dus nodig bij landbouwers maar nog veel meer in de hoofden en het handelen van alle mensen.

Quote - Zeker zijn ook nu veranderingen nodig, maar dan graag nuttig en in samenspraak met de boeren! Dan kom je verder en tot verstandigere keuzes. Vergeet niet de ervaring van de boer mee te nemen! Die weet wat op zijn grond wel en niet kan, en ja sommige boeren moeten aangemoedigd worden om daar over te denken. Maak dat interessant, Nederlandse boeren zijn zeer innovatief dus komen de oplossingen wel. Maar met deze brieven bereik je eerder oorlog dan vooruitgang.

Zorgen om de leefbaarheid van het platteland, agrariër speelt een cruciale rol in het buitengebied

30 september 2022 (versie 2)

LNV Community

PM35018

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

ACHTERGROND

Het ministerie van LNV voert nog geen beleid op het thema ‘leefbaarheid van het platteland’. Wel is LNV partner in een aantal Regio Deals in het landelijk gebied. Via dit instrument worden lokale projecten opgezet die bijdragen aan een betere woon- en leefomgeving - de brede welvaart - in die regio. Agrariërs in de LNV Community hebben zelf aangegeven dat ze zich hier zorgen over maken en hierover in gesprek willen.

Met de start van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) wil LNV ook aandacht hebben voor brede welvaart. Het doel van het NPLG is om samen te werken aan een toekomstbestendig landelijk gebied. Binnen het NPLG worden afspraken gemaakt om te voldoen aan grote internationale verplichtingen op het gebied van water, bodem en klimaat. De leefbaarheid van het gebied wordt meegewogen in het maken van keuzes en bij de uitvoering.

LNV wil graag meer inzicht in wat agrariërs belangrijk vinden als het gaat om de leefbaarheid van het platteland. Daarom hebben we hierover een eerste verkenning gedaan onder agrariërs in de LNV Community.

ONDERZOEKSVRAGEN

In dit vraagstuk staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- Hoe ziet een leefbaar platteland eruit? Welke voorzieningen zijn er nodig om het leefbaar te houden?
- Wat zien agrariërs in de afgelopen jaren veranderen in hun woon- en leefomgeving? En over welke van deze ontwikkelingen maken agrariërs zich zorgen?
- Welke effecten denken agrariërs dat de transitie van het landelijk gebied heeft op hun woon- en leefomgeving?
- Hoe zou de transitie van het landelijk gebied benut kunnen worden (als kans kunnen worden gezien) om de woon- en leefomgeving van de agrariër te verbeteren?
- Welke oplossingen zien boeren om een leefbaar platteland te waarborgen? En wie spelen daarin een rol?
- In welke mate ervaren zij zelf of samen met de lokale gemeenschap invloed uit te kunnen oefenen op de leefbaarheid?
- Wat hebben agrariërs nodig om de transitie van hun woon- en leefomgeving vorm te geven?

Onderzoeksverantwoording

Opzet en deelnemers ‘Leefbaar platteland’

Wat kan je met de inzichten uit dit rapport?

Online community onderzoek is een vorm van kwalitatief onderzoek. Bij kwalitatief onderzoek staat het ophalen van verschillende meningen en ervaringen en het duiden hiervan centraal. Opdrachtgevers gebruiken dit type onderzoek om een breed beeld te krijgen van de verschillende invalshoeken die betrokkenen hebben op een bepaald thema. Deze holistische kijk werkt inspirerend, geeft aanleiding om discussies te voeren en zorgt ervoor dat afwijkende meningen ook de aandacht krijgen. Vanwege de relatief lage aantallen respondenten is kwalitatief onderzoek niet geschikt om uitspraken te doen over percentages van een populatie of te extrapoleren naar de hele populatie.

Methode

> Online community
Onderzoek

> 3 discussietopics
1 vragenlijst

Doelgroep & steekproef

> Alle 175
communityleden

> 65 communityleden
deelgenomen

Veldwerk

> 12 juli t/m 21
augustus 2022

> 139 posts

Veel zorgen onder agrariërs over de leefbaarheid van het platteland

- De grootste zorg ligt bij het inkrimpen van de agrarische sector, omdat boeren het idee hebben dat zij veel bijdragen aan de leefbaarheid van het platteland.
- De huidige associatie bij de transitie van landelijk gebied wordt gedomineerd door het beeld van inkrimpen van de sector, wat de zorgen rondom leefbaarheid vergroot. Zij noemen nog weinig ideeën hoe de transitie benut kan worden om de leefbaarheid te behouden of te verbeteren, wat kan wijzen op weerstand.
- Agrariërs vinden sociale cohesie belangrijk op het platteland. Zij missen soms de binding met nieuwe bewoners en maken zich daar zorgen over.

Behoud van leefbaarheid volgens velen gedeelde verantwoordelijkheid

- Volgens agrariërs zijn dit de belangrijkste facetten voor een leefbaar platteland: voldoende agrariërs, sociale cohesie, voldoende voorzieningen, bedrijvigheid en huis- en baankansen voor de jongere generatie.
- Agrariërs zien hun eigen rol in leefbaarheid platteland als zeer belangrijk. Zij spelen naar hun idee een grote rol in zowel het onderhoud van de omgeving als in de sociale gemeenschap.
- Agrariërs benoemen met name abstracte begrippen als voorwaarden op de vraag wat zij nodig hebben om bij te kunnen (blijven) dragen aan de leefbaarheid, namelijk zekerheid, vertrouwen, waardering en respect - van zowel de overheid als de maatschappij. Alleen dan kunnen zij hun substantiële bijdrage blijven leveren in natuurbehoud en -onderhoud, het vervullen van vrijwilligerswerk en zorgen voor sociale cohesie.
- Als meest belangrijke andere partij die een rol speelt, noemen ze de overheid. In hoeverre zij het idee hebben zelf of met de lokale gemeenschap invloed uit te kunnen oefenen op de leefbaarheid verschilt sterk tussen de agrariërs. Sommigen willen een sturende rol van de overheid, terwijl anderen juist willen dat de overheid dit aan de lokale gemeenschap overlaat.

Resultaten

Noodzakelijke kenmerken voor leefbaar platteland

Agrarische sector die op peil is, sociale cohesie en voldoende voorzieningen

Boeren noemen de volgende facetten die belangrijk zijn voor de leefbaarheid van het platteland:

Ten eerste een agrarische sector die voldoende aanwezig is op het platteland. De agrariërs voorzien in voedselvoorziening en zorgen voor landschapsbeheer. Ook spelen agrariërs in hun optiek vaak een belangrijke rol in de gemeenschap. Daarnaast zijn agrarische bedrijven volgens hen belangrijk om de identiteit van het platteland te behouden.

Sterke sociale cohesie onder bewoners. Ten eerste is dit voor een deel van de boeren inherent aan de plattelandscultuur (denk hierbij bijvoorbeeld aan het begrip *noaberschap*). Daarnaast zorgt een klein inwonerstal op het platteland voor een sterkere afhankelijkheidspositie tot elkaar.

Voorzieningen die voldoende op peil zijn om te voldoen aan de levensbehoefte van de bewoners, ook wanneer deze financieel niet rendabel zijn. Voorbeelden die ze hierbij noemen zijn: openbaar vervoer, verschillende typen winkels, scholen, bibliotheek, dorpshuizen, cafés en een pinautomaat.

Voldoende kansen wat betreft woningen en werk voor jongere mensen om deze te behouden of aan te trekken. Daarnaast moet er voldoende bedrijvigheid zijn.

Facetten voor leefbaar platteland

Illustratieve quotes

Behoud agrarische sector

Quote - Op een leefbaar platteland moeten genoeg boeren wonen, om het voedsel te produceren natuurlijk, maar ook om het landschap te beheren en te behouden, en als spil in de dorpsgemeenschap. Ze zorgen voor werkgelegenheid, stage plekken en voor mooie vergezichten met de koeien in de wei en hun producten die op de akkers groeien.

Voorzieningen

Quote - Een leefbaar platteland is een platteland dat voorzieningen heeft, ook als het eigenlijk niet uit kan. Dus de school blijft ook open als de norm niet meer gehaald wordt. Een leefbaar platteland heeft lokale winkels, heeft ambachtelijke bedrijven die toch in de kernen mogen blijven en niet allemaal naar het industrieterrein worden gestuurd. Een leefbaar platteland heeft dorpen die meegroeien.

Quote - Verder de basisvoorzieningen in orde houden: winkels, scholen, bieb, dokter en een goede verbinding met OV en een glasvezel netwerk.

Sociale cohesie

Quote - Een leefbaar platteland is een omgeving waar de mensen naar elkaar omkijken, er een sociale cohesie is, het verenigingsleven floreert.

Bedrijvigheid

Quote - Agrarische en andere bedrijvigheid ter bevordering van een evenwichtige bevolking (jong/oud) en werkgelegenheid.

Huis- en baankansen jongere generatie

Quote - Zorg voor voldoende leefruimte en werkplekken voor met name de jongere gezinnen. Bij vertrek van jongere gezinnen worden de verenigingen ook kleiner wat vaak ook een groot draagvlak geeft aan het platteland.

Partijen die rol spelen in de leefbaarheid van platteland

Belangrijke rol voor de agrariër weggelegd

Boeren hebben het idee een substantiële bijdrage te leveren aan de leefbaarheid van het platteland

Ze spelen een rol in natuurbehoud- en onderhoud. Zo helpen boeren vaak bij het schoonmaken van de sloten en onderhouden ze regelmatig groen in hun directe omgeving.

Zij leveren vaak een bijdrage aan de leefbaarheid door het vervullen van vrijwilligerswerk en betrokkenheid bij verenigingsleven.

Ze hebben het idee een grote rol te spelen in de sociale cohesie op het platteland.

Boeren zijn gemengd over de rol van de overheid

- Naast de rol van de agrariër ziet een deel van de deelnemers ook een belangrijke rol voor de overheid. Zij willen dat de overheid een grotere rol gaat spelen of meer richting geeft.
- Een ander deel van de boeren geeft echter de voorkeur aan minder inmenging vanuit de overheid.

Daarnaast noemen de deelnemers als andere verantwoordelijke partijen de gemeente, de provincie en medebewoners.

Quote - Wij ZIJN de bijdrage aan de leefomgeving. We zorgen voor de natuur, voor de omgeving (ruimen rommel op), hebben oog voor onderhoud (melden bij gemeente als lantarenpalen het niet doen) en zorgen voor 'betrouwbare aanwezigheid' waardoor mensen met bijvoorbeeld een lekke (fiets) band makkelijk bij ons aankloppen voor hulp.

Quote - Veel boeren en boerinnen doen vrijwilligerswerk. Ze helpen bijvoorbeeld bij de sportvereniging en dorpsfeesten. Maar vaak zitten ze ook in het bestuur, helpen mee op school als er wat is.

Quote - Vele handen maken licht werk en het is fijn om als omgeving actief samen op zoek te gaan naar mogelijkheden. Dit zorgt ook voor sociale cohesie.

Quote - Overheid zou een stimuleringsbeleid moeten voeren voor kleine kernen en buitengebied. Dit om 'de grote leegte' (kijk naar Frankrijk) te voorkomen.

Quote - De plattelanders zorgen zelf wel voor een fijne leefomgeving. Het zou een stuk fijner worden als de overheid een grote stap terug deed en ophield met al die waanzin die elke keer over ons heen gestort wordt.

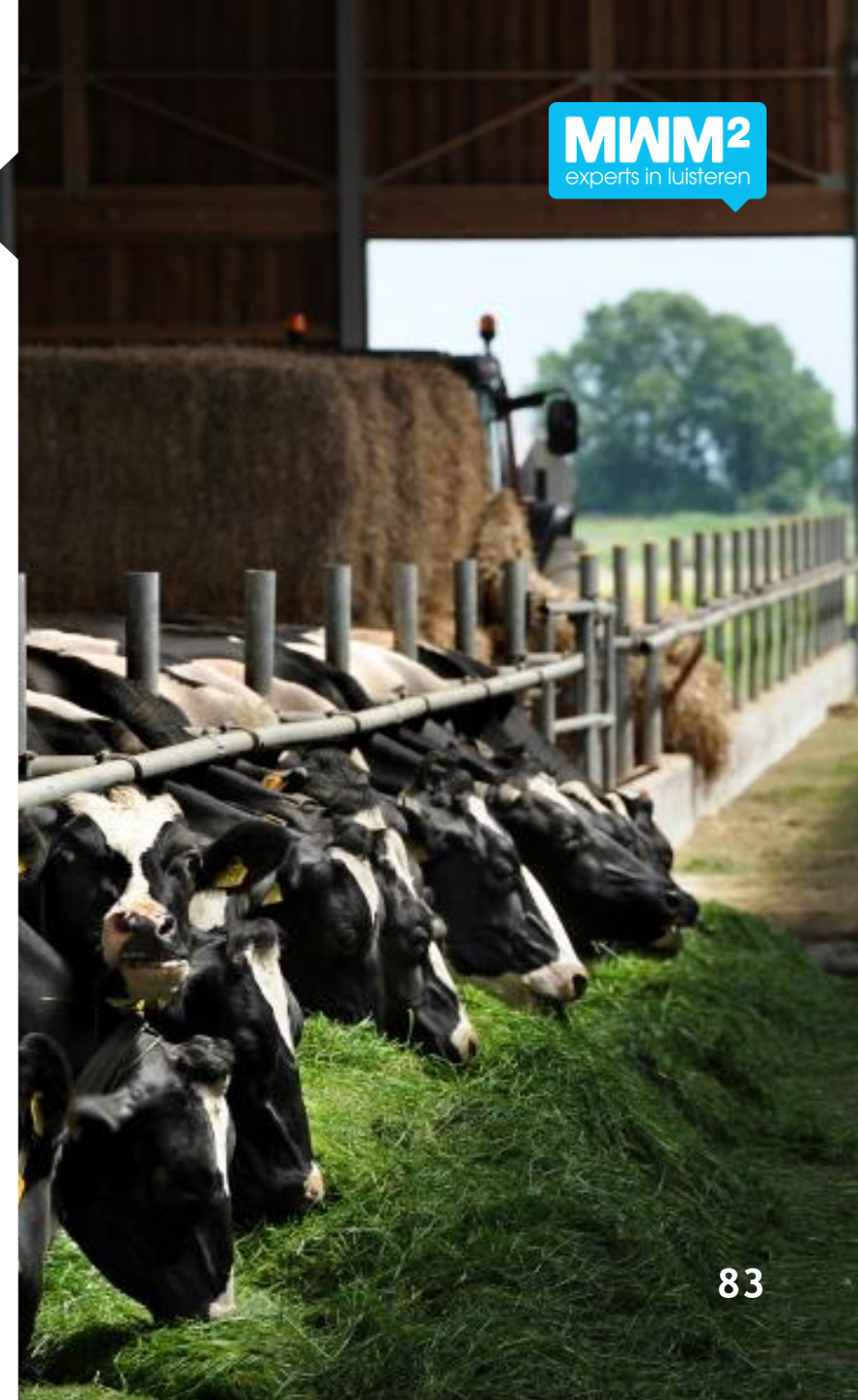
Zorgen over leefbaarheid platteland

Meeste zorgen rondom inkrimpen agrarische sector

We hebben de boeren gevraagd naar de ontwikkelingen die zij opmerken en over welke ontwikkelingen zij zich zorgen maken wat betreft de leefbaarheid van het platteland.

De grootste zorg wat betreft leefbaarheid van het platteland ligt bij het inkrimpen van het aantal agrarische bedrijven

- Gezien boeren hun eigen rol in de leefbaarheid van het platteland als belangrijk en groot zien, maken zij zich zorgen over het verminderen van het aantal agrarische bedrijven. Zij vervullen vaak een rol in de lokale gemeenschap.
- Het bestaan en de aanwezigheid van agrarische bedrijven zit volgens hen verweven in de identiteit van het platteland.
- Het is volgens de boeren van belang dat de voedselvoorziening voldoende op peil blijft om de kans op voedselschaarste te minimaliseren. Wanneer de sector te sterk inkrimpt is dit naar hun idee niet het geval omdat Nederland dan afhankelijk wordt van import.
- Daarnaast vrezen sommige boeren voor schaalvergroting, waarbij voornamelijk grote bedrijven overblijven die minder binding hebben met de regio.

Zorgen over leefbaarheid platteland (1/2)

Agrariërs ervaren een kloof tot nieuwe bewoners

Agrariërs maken zich zorgen over sociale cohesie en missen binding met nieuwe bewoners

- Het beeld dat nieuwe bewoners hebben over wonen op het platteland blijkt wanneer zij erheen trekken vaak niet te kloppen. Er komt ook overlast kijken bij wonen op het platteland, zoals stankoverlast en drukte op de weg door agrarische voertuigen. Deze overlast kan wrijving veroorzaken in de gemeenschap.
- Daarnaast hebben agrariërs het idee dat nieuwe bewoners minder actief (willen) zijn in de lokale gemeenschap. Volgens hen is sociale cohesie juist op het platteland van groot belang.

Toename van aantal zonnepanelen en windmolens zorgt voor minder beschikbare grond

Een deel van de agrariërs maakt zich zorgen over het gebruik van kwalitatief goede landbouwgrond voor zonnepanelen en windmolens. Daarnaast ziet een deel dit als landschapsvervuiling en verandert het traditionele landbouwlandschap hierdoor.

Quote - Burgers die buitenaf komen wonen en denken dat ze een paradijsje hebben gevonden. Om vervolgens in de realiteit van elke dag ook tegen dingen aan te lopen die ook horen bij het platteland en zij minder aangenaam vinden. Zoals stank na mest uitrijden en modder op wegen waarover weer geklaagd wordt, soms gevolgd door procedures.

Quote - Veel nieuwe bewoners vinden de burens niet belangrijk om te kennen. Alle nieuwkomers hebben het druk en zijn niet in de verenigingen aanwezig. Hierdoor vervallen sommige verenigingen.

Quote - Zonnepanelen en windmolens zijn een aanslag op woon- en werkplezier. Als je omgeving niet gezond eruit ziet, ga je je zelf ook minder gezond voelen.

Zorgen over leefbaarheid platteland (2/2)

Meer voorzieningen vallen weg

Wegvallende voorzieningen hebben negatieve impact op leefbaarheid

Een deel van de agrariërs vreest dat steeds meer voorzieningen als scholen, winkels en medische voorzieningen op het platteland zullen wegvallen. Dit kan het wegtrekken van de jongere generatie in de hand werken.

Bereidheid om bij te dragen aan de gemeenschap lijkt terug te lopen

Het aantal mensen dat bereid is een rol te spelen in de gemeenschap of voor het verenigingsleven lijkt af te nemen. Ook dit baart sommige agrariërs in de community zorgen.

Quote - Men durft geen verantwoording meer te dragen, zeker niet voor lange termijnen. Er is nog wel veel energie voor kleine overzichtelijke klussen, renovatie van het dorps huis ed. Maar niet meer voor bestuursfuncties van bv sportverenigingen.

Quote - Dit is altijd een hechte gemeenschap geweest, op zich nu nog. Maar de handen/vrijwilligers worden steeds minder.

Quote - Veel dorpen zullen door het teruglopend inwonertal moeite hebben voorzieningen als een basisschool, winkel en verenigingen in stand te houden. Dorpen dreigen dan tot dode slaapkernen te verworden met nog een enkele grootschalige boer met soms een aanverwant bedrijf en een paar autonome thuiswerkers.

Quote - Bus rijdt nog twee keer per dag en niet in de weekeinden, supermarkt is inmiddels van 5 naar 15 km gegaan. Ziekenhuis op 35 km zal ook niet lang meer een spoedeisende hulp kunnen bieden met alle gevolgen van dien.

Veranderingen op het platteland

Toename toerisme zorgt voor meer drukte

Toename van toerisme en recreatieve faciliteiten kan zowel negatieve als positieve impact hebben op de leefbaarheid

Tot slot benoemden verschillende agrariërs in de community een toename van toerisme in de afgelopen jaren. Hierbij werden zowel positieve gevolgen als zorgen genoemd voor de leefbaarheid van het platteland.

- Een deel van de agrariërs noemt dat het toegenomen toerisme zorgt voor meer drukte op de weg, wat soms leidt tot onveilige verkeerssituaties. Daarnaast kan de toegenomen drukte op de weg een negatieve invloed hebben op de efficiëntie van het werk van de agrariër.
- Anderzijds kan toerisme zorgen dat voorzieningen in de regio behouden worden en zorgt deze bedrijvigheid voor aantrekkelijkheid van de regio onder lokale jongeren.

Quote - Mensen willen genieten van het mooie platteland. Zij pakken hiervoor de fiets of gaan wandelen. Hierdoor wordt het drukker op de smalle plattelandswegen. Dit kan tot gevaarlijke situaties leiden door de grote landbouwvoertuigen.

Quote - Positief effect van het toerisme is wel dat er nog voorzieningen zijn zoals supermarkten. Maar, druk in de zomer, stil in de winter.

Benutten landelijke transitie

Weinig ideeën over benutten kansen door transitie wijst mogelijk op weerstand

Agrariërs vinden het lastig te benoemen hoe transitie landelijk gebied benut kan worden

Bij de transitie van het landelijk gebied denken agrariërs voornamelijk aan inkrimping van de sector met alle gevolgen van dien. Op de vraag hoe deze transitie benut kan worden om de leefbaarheid van het platteland te behouden of te verbeteren komt weinig tot geen inhoudelijke respons van de agrariërs. Wellicht is de doelgroep er nog niet aan toe om hierover na te denken gezien de gevoeligheid van het onderwerp of vinden zij het lastig om ideeën te bedenken. Het kan ook zijn dat de vraagstelling hier te weinig concreet was waardoor agrariërs het lastig vonden de vraag te beantwoorden.

Quote - “De prioriteit ligt ergens anders dan het behoud van een dorpshuis of buurtwinkel. Vergis je niet, ook dat is heel belangrijk. Maar vooralsnog weten we helemaal niet waar we aan toe zijn. Wat kan mij het schelen als LNV zich gaat inzetten dat er per dag een bus extra naar de stad rijdt, daar hebben we helemaal niks aan. We moeten een toekomst krijgen voor onze kinderen, weten waar we aan toe zijn, zodat we rustig aan de eettafel kunnen zitten met het gezin.”

Quote - “Daar is wel waardering voor nodig. Zowel publiekelijke waardering in de opinie van de samenleving alsmede financiële waardering. Andere manier van onderhoud is niet de goedkoopste en daar moet en mag dus ook iets tegenover staan. Als de maatschappij het allemaal anders vindt moeten, dan zullen ze daar ook iets tegenover moeten zetten en niet de kosten op mijn bord laten komen, zonder dat ik die in de kostprijs door kan berekenen.”

Quote - “Een prettig gevoel op het platteland begint bij begrip en respect van de overheid, die is nu wel heel ver te zoeken. Vaak met de mond wel maar de daden blijven achterwege.”

Wat is nodig voor transitie woon- en leefomgeving

Agrariërs benoemen vooral abstracte voorwaarden

Zekerheid, waardering, respect en vertrouwen gewenst om als agrariër te helpen een bijdrage te leveren aan leefbaarheid

Agrariërs noemen verschillende zaken die hen zouden helpen in het leveren van een bijdrage aan de leefbaarheid van het platteland.

- **Zekerheid.** Zekerheid over de toekomst van de agrarische sector ligt voor agrariërs ten grondslag aan hoe de leefbaarheid van het platteland zich ontwikkelt. Agrariërs hebben daarom behoefte aan meer zekerheid over hun bestaansrecht na de transitie van de sector.
- **Waardering en respect.** Boeren zouden graag waardering ontvangen voor hun bijdrage aan de leefbaarheid van het platteland. Hierbij gaat het zowel over waardering in de vorm van een vergoeding voor hun inzet, maar ook in de vorm van publieke waardering en respect. Het onbezoldigd vervullen van burgerplicht is volgens hen niet meer vanzelfsprekend.
- **Vertrouwen.** Een deel zou graag meer vertrouwen vanuit de overheid krijgen. Wanneer zij meer vertrouwen ervaren vanuit de overheid voelen zij meer ruimte en vrijheid in hoe zij bij willen dragen aan de leefbaarheid van het platteland.

Quote - “Een duidelijke lange termijn visie. Door dit niet te regelen ontstaat een rommelig landschap. Dit heeft tot gevolg botsende belangen en frustratie bij de bewoners. Een duidelijke lange termijn visie betekent dat er oa ook aangegeven wordt dat bepaalde doelgroepen beschermd worden in hun uitvoering van activiteiten ten behoeve van het behouden van de cultuur en landschap in de streek. B.v. door een buitengebiedplan op te stellen voor bepaalde leefregio's waar landbouw voorrang krijgt op andere bewoners. Waarbij het doel niet alleen landbouw is, maar ook de eigen oude landbouwcultuur in stand te houden.”

Quote - “Het zou een goede zaak zijn als meer mensen worden betrokken bij het bestuur van de gemeente. Een fatsoenlijke vergoeding voor het werk in een kleine gemeente zou dan zeker helpen. Nu zien, helaas, capabele mensen af van het doen van, wat ik zie als "burgerplicht", omdat ze het zich niet kunnen veroorloven. Het tijdsbeslag is groot en de vergoeding in een kleine gemeente niet in verhouding tot de inzet in uren en betrokkenheid.”

Quote - “"Ruimte", wat voor mij betekent een overheid op afstand, waar we nu verdrinken in de veelheid aan onbenullige regelgeving. Laat mij boer zijn.”

MWM2
Ruby Levy
Frederique Wolff Schoemaker

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit